НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА РАВЕНСТВО, ПРИОБЩАВАНЕ И УЧАСТИЕ НА РОМИТЕ (2021 - 2030)

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030), наричана по-нататък Стратегията, е рамков документ, който задава насоките за изпълнение на политиките за социално-икономическо приобщаване и участие на ромите. Стратегията отчита научените уроци и надгражда постигнатото в периода на изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020) (НСРБИР).

Задълбочаването на бедността и социалното изключване са основание за засилване на мерките за преодоляване на предизвикателствата, пред които са изправени все още редица граждани в уязвимо положение, включително и тези от ромската общност.

В настоящия документ терминът „роми“ се използва като общ термин[1]. Той включва групи от хора, които имат повече или по-малко сходни, но не едни и същи културни и социални характеристики. Самоопределянето им също може да бъде различно. В България трайна тенденция е част от хората, които околното население възприема като роми, да се самоопределят като българи, турци, румънци и т.н. Не всички роми са обект на социално изключване, но всички те могат да станат обект на дискриминация и да бъдат лишени от права[2]. Стратегията прилага общ и целенасочен интегриран подход към гражданите в уязвимо положение от ромски произход и не изключва оказването на подкрепа и за лица в неравностойно положение от други етнически групи.

Стратегията се вписва в контекста на развитието на европейските интеграционни и приобщаващи политики, като отчита и насоките, дадени в Съобщението на Европейската комисия до Европейския Парламент и Съвета от 7 октомври 2020 „Съюз на равенството: Стратегическа рамка на Европейския съюз (ЕС) за ромите за равенство, приобщаване и участие“, както и анексите към него „Насоки за планиране и прилагане на националните ромски стратегически рамки“ и „Портфолио от показатели“. Стратегията ще допринесе за изпълнението на Плана за действие на ЕС за борба с расизма (2021-2025) и Европейския стълб на социалните права (ЕССП). В ЕССП се определят двадесет основни принципа и права в подкрепа на добре функциониращи пазари на труда. В Плана за действие на ЕССП са определени конкретни действия за превръщане на тези двадесет принципа на стълба в реалност. Тези действия изискват съвместни усилия с активното участие на социалните партньори и гражданското общество. Планът за действие на ЕССП предлага три цели на равнище ЕС в областите на заетостта, уменията и социалната закрила, които трябва да бъдат постигнати до края на десетилетието. Тези цели са в съответствие с Целите на Организацията на обединените нации (ООН) за устойчиво развитие до 2030 г. и определят общата амбиция за силна социална Европа.

Направеният анализ на факторите, предизвикателствата, както и на възприетите подходи и мерки за тяхното адресиране за периода на изпълнение на НСРБИР до 2020 г. показва, че не е постигната амбицията да се сложи край на изключването на ромите, но

[1] Следвайки рамката на Европейския съюз (ЕС) за национални ромски стратегии, настоящият документ използва името „роми“ като обобщаващо както за българските граждани в уязвимо социално-икономическо положение, които се самоопределят като роми, така и за гражданите в сходна ситуация, които околното население възприема като такива, независимо от начина на тяхното самоопределяне; Терминът роми е общ термин, който обединява етнически групи, живеещи в България от векове, които имат обща история, сходни езикови, културни и социални характеристики, и които се самоопределят като роми или се възприемат от мнозинството като роми (миллет, власи и други). В България ромските общности са разделени на две основни диалектни общности, пет основни групи и осемдесет и осем подгрупи. Виж „Класификация на ромските групи и подгрупи в България“, Роми в България: информационен справочник, OSF, София 2008.

[2] Съгласно член 10 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) „при определянето и осъществяването на своите политики и дейности Съюзът се стреми да се бори срещу всяка форма на дискриминация, основана на пол, раса или етническа принадлежност, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация.“

същевременно отчита положителни резултати и първоначална промяна в тенденциите.

Пандемията от COVID-19 засили уязвимостта на изолирани и маргинализирани ромски общности и показа спешната нужда от по-ефективен и всеобхватен политически отговор на национално и европейско ниво. Стратегията потвърждава дългосрочния ангажимент на държавата за сътрудничество с всички заинтересовани страни за справяне със съществуващите проблеми и предизвикателства пред ромите, за които има риск да се влошат от въздействието на пандемията от COVID-19.

Стратегията съдържа визия, цели и приоритети за утвърждаване на интегриран подход при провеждане на политиките за приобщаване и участие на ромите; допринася за постигане на съответствие и взаимно допълване между секторните политики и стратегии[3], които спомагат за насърчаване равнопоставеността, приобщаването и участието.

За постигане на дългосрочната цел за осигуряване на ефективно равенство и намаляване на различията между ромите и останалата част на населението, **в Стратегията са заложени три хоризонтални цели в областта на равенството, приобщаването и участието и четири секторни цели в областта на образованието, здравеопазването, жилищните условия и заетостта.**

Водещият стратегически документ при разработването на Стратегията е Националната програма за развитие: България 2030 („НПР: България 2030“)[4], който определя визията и общите цели на политиките за развитие във всички сектори на държавното управление. Стратегията допринася за постигане на целите на „НПР: България 2030“, като акцентът е насочен основно към реализирането на Цел I. Ускорено икономическо развитие и Цел III. Намаляване на неравенствата.

Фокусът на настоящия стратегически документ върху тези цели е свързан с констатациите, че въпреки постигнатия напредък в подобряването на стандарта на живот след присъединяването на България към ЕС, реализираният растеж на българската икономика не е достатъчно приобщаващ, за да способства за намаляването на социалните неравенства и преодоляване на социалното изключване. Неравенството в доходите и условията на живот продължава да се увеличава. Нарастващите изисквания към компетентността на работниците и служителите и особеностите на новите професии могат да се превърнат в пречка за социално-икономическото включване на уязвимите групи, ако наблюдаваните към момента образователни и други дефицити не започнат да бъдат преодолявани още в най-ранна детска възраст. Задълбочаващите се регионални диспропорции в развитието на всички социално-икономически сфери и области са съществено обстоятелство за развитието на негативните тенденции.

Постигането на справедливост и приобщаване изисква засилено използване и по-добро насочване на ресурсите, както и участие и партньорство на всички заинтересовани страни на всички нива на управление във всички сектори. Тясното сътрудничество между европейското и националното равнище е от особено важно значение.

Политиките за равенство, приобщаване и участие на ромите са в Дневния ред 2030 на ООН за устойчиво развитие, които поставят специален фокус върху уязвимите лица/групи в риск от маргинализиране и социално изключване. Изпълнението на приоритетите и целите на Стратегията в областта на заетостта, образованието, здравеопазването и жилищната политика

[3] Стратегически и оперативни национални документи на отговорни институции: Министерството на образованието и науката; Министерството на здравеопазването; Министерството на регионалното развитие и благоустройството; Министерството на труда и социалната политика; Министерството на културата; Министерството на вътрешните работи; Министерството на правосъдието; Комисията за защита от дискриминация и др. в изпълнение на националната политика за повишаване на качеството на живота и за гарантиране на равните възможности на българските граждани.

[4] Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.) е публикувана на https://www.minfin.bg/bg/1394

ще допринесат за постигане на Целите за устойчиво развитие на ООН, и в частност: Цел 1 „Изкореняване на бедността повсеместно и във всички нейни форми“, Цел 2 „Премахване на глада, постигане на сигурност на храната и по-качествено хранене и насърчаване на устойчиво селско стопанство“, Цел 3 „Осигуряване на здравословен начин на живот и стимулиране на благосъстоянието за всички във всички възрасти“, Цел 4 „Осигуряване на приобщаващо и равностойно качествено образование и стимулиране на възможностите за учене на всички през целия живот“, Цел 5 „Постигане на равенство между половете и овластяване на всички жени и девойки“, Цел 7 „Насърчаване на постоянен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички“ и Цел 10 „Намаляване на неравнопоставеността в и между страните“.

Стратегията съответства на **международните инструменти на ООН** в областта на правата на човека и правата на лицата, принадлежащи към малцинствени групи, към които Република България се е присъединила и има ангажименти за тяхното прилагане[5].

Стратегията се вписва в контекста на развитието на **европейските политики в областта на интеграцията на ромската общност**, като отчита насоките, дадени в директиви, препоръки, резолюции, съобщения, заключения и други документи на **Европейския съюз**.[6]

Документът отчита ангажиментите в **Организация за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ)**, вкл. по линия на Плана за действие на ОССЕ за подобряване на ситуацията на роми и синти в зоната на ОССЕ, приет през 2003 г.

Стратегията е съобразена и с Рамковата конвенция за защита на националните малцинства на **Съвета на Европа.** Съответства на препоръката на Комитета на министрите на Съвета на Европа за възприемане на подход за иницииране на позитивни действия спрямо ромската общност, като особено важно е това да става в условията на прозрачност при осъществяването им, при наличие на обществено съгласие и при стриктно спазване на демократичните принципи в страната. Отчита насоките в Плана на Съвета на Европа за приобщаване на ромите и пътуващите/ неуседналите общности 2020-2025 г. (Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion 2020-2025); взема предвид и междинна резолюция CM/ResDH(2020)357 на Комитета на министрите на Съвета на Европа, както и резолюция Resolution CM/ResCMN(2021)1 от 13.01.2021 г. по изпълнението от България на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Основен принцип при разработването на Стратегията е партньорството и широките

[5] Международен пакт за граждански и политически права, 1966 г. (в сила за Република България от 1970 г.); Международен пакт за икономически, социални и културни права, 1966 г. (в сила за Република България от 1970 г.); Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, 1966 г. (в сила за Република България от 1992 г.); Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените, 1979 г. (в сила за Република България от 1982 г.); Конвенция за правата на детето, 1989 г. (в сила за Република България от 1991 г.) Програмата за устойчиво развитие за периода до 2030 г. на Организацията на обединените нации (ООН) „Да преобразим света“ и включените в нея 17 глобални цели за устойчиво развитие.

[6]Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 г. относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход; Директива 2000/78/ЕО на Съвета за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите; Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право; Хартата за основните права; Резолюция на Европейския парламент от 28.04.2005 г. относно ситуацията на ромите в Европейския съюз; Резолюция на Европейския парламент от 01.06.2006 г. относно ситуацията на ромските жени в Европейския съюз; Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите - Недискриминация и равни възможности: подновен ангажимент {SEC(2008)2172} от юли 2008 г.; Заключения на Съвета на министрите на ЕС от 8.12.2008 г. относно включване на ромите; Резолюция на Европейския парламент от 11.03.2009 г. относно социалното положение на ромите и подобряването на техния достъп до пазара на труда в ЕС (2008/2137\INI); Общите основни принципи за включване на ромите, приети от Съвета на ЕС на 8 юни 2009 г., с отчетената необходимост от нарастване на усилията на правителствата за постигане на видими резултати от интеграционните действия спрямо ромската общност, със съответните европейски политически инструменти и институционални механизми, програми и инициативи; резултатите от действията в рамките на Европейската платформа за ромско включване; Европейските срещи на върха за ромите; Препоръката на Съвета от 9 декември 2013 година относно ефективни мерки за интегриране на ромите в държавите-членки; Резолюция на Европейския парламент от 12 февруари 2019 г. относно необходимостта от подобрена стратегическа рамка на Европейския съюз (ЕС) за националните стратегии за приобщаване на ромите за периода след 2020 г. и за засилване на борбата срещу антиромските нагласи (2019/2509(RSP)); Резолюция на Европейския парламент от 17 септември 2020 г. относно изпълнението на националните стратегии за интегриране на ромите: борба с отрицателните нагласи към хората с ромски произход в Европа (2020/2011(INI); Препоръката на Съвета от 12 март 2021 г. относно равенството, приобщаването и участието на ромите (2021/C 93/01).

консултации с всички заинтересовани страни. Тяхното участие във всеки етап от процеса на подготовка на документа е в стремеж за отразяване на реалните нужди и значими проблеми на общността, имащи пряко отношение към социално-икономическото развитие на страната, както и обхващане на всички възможни решения.

Настоящият документ се приема за период до 2030 г. включително.

Оперативното изпълнение на Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) се осъществява чрез краткосрочни национални планове за действие (НПД), първият от които е за периода до 2023 г.

След 2030 година Стратегията ще може да бъде продължена, допълнена или изменена, в зависимост от постигнатите резултати, съществуващите политически, социални и икономически реалности и нови предизвикателства.

Проведен консултативен процес при разработването на документа

В процеса на изработване на Националната стратегия бяха водещи следните принципи, които гарантират успеха на прилагането и изпълнението на стратегията:

Партньорство и екипност за постигане на консенсус, за споделяне и комуникиране на информация, знания и идеи.

Съгласуваност и координация между всички заинтересовани страни, като граждански организации, институции и др., които се включиха в консултативния процес. Принципът се прилага и за обвързване със стратегически документи и планове на различни йерархични равнища.

Публичност, прозрачност и гражданско участие - Стратегията се разработи на широка обществена основа и е обсъждана и консултирана в множество форуми, работни групи и др.

Процесът на изработване на стратегията е структуриран в следните етапи.

Първият етап на консултативния процес (ноември 2019 г. - декември 2020 г.) включва:

- Изготвяне на Доклад и Анализ за напредъка на Република България по основните приоритети за социално включване на ромите, съгласно налични публични документи 2012-2019 г. от екип на Института по философия и социология на Българската академия на науките (БАН).

Вторият етап на консултативния процес (юни 2020 г. - март 2021 г.) включва:

- Изпращане на доклада, изготвен от БАН, до хоризонталните министерства, за да може анализът в него да бъде взет предвид в процеса на изготвяне на Стратегията.

- Изготвяне от Секретариата на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет, който е Национална контактна точка (НКТ), проект на рамка на Стратегия, която включва: основните елементи на стратегически документ; препоръките от Доклада, изготвен от БАН; обратната връзка от министерствата, както и насоките, давани в работен режим, при провеждане на регулярните срещи на НКТ в Брюксел, представени от Генерална дирекция (ГД) „Правосъдие и потребители“ на ЕК. Проектът на Стратегия бе изпратен за предложения и обсъждане на членовете на Комисията за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012 – 2020)(част от Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет). Комисията бе част от целия консултативен процес.

- Провеждане на 13 срещи в рамките на проект „Т.Е.А.М. 2– Together we Achieve More“, финансиран от ЕК, ГД „Правосъдие и потребители“, по програма „Права, равенство и гражданство” (2014-2020) на Европейския съюз, с участието на: представители на

министерства, областни администрации, местна власт, медиатори, областни експерти по етническите и интеграционните въпроси, учители, представители на академичната общност, ромски активисти, представители на граждански организации от цялата страна;

- Провеждане на 6 срещи, организирани от НКТ; Комисията за защита от дискриминация и граждански организации;

- Провеждане на обществени консултации (3 броя) чрез публичния портал за обществени консултации www.strategy.bg; проведен консултативен процес на сайта на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет (НССЕИВ) www.nccedi.government.bg;

- Сформиране, със заповед № Р-32/05.03.2021 г. на заместник министър-председателя, председател на НССЕИВ, на междуведомствена експертна работна група с участието на представители на институции и граждански организации със задача да отрази получените предложения и бележки в рамките на всички проведени срещи, консултации, обсъждания. Работната група обменя активно информация по електронна поща и предложеният проект на Стратегия инкорпорира значителна част от предложенията на представителите на гражданския сектор, които са в синхрон с Европейските политики и националните приоритети.

Третият етап на консултативния процес (април 2021 г.) включва:

- Обсъждане на Националната стратегия в Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси.

На по-късен етап (юли-август 2021 г.) организации, работещи по ромските въпроси - Мрежата за интеграция на ромите и Асоциация Интегро и Коалиция Интелект - предоставиха предложения и коментари по Стратегията и НПД които се обсъдиха с отговорните институции. В този етап на консултативния процес в Стратегията се добави раздел „Овластяване и равни възможности на Ромската жена“.

В началото на 2022 г., по инициатива на заместник министър-председателя и председател на НССЕИВ, стартира нов етап на консултативния процес с цел изработването на документи, които да отразяват актуалните предизвикателства на национално и местно ниво в сферата на интеграционната политика;

- Провеждане на онлайн среща, по инициатива на заместник министър-председателя и председател на НССЕИВ (м. февруари 2022 г.), с представители на институции и на граждански организации, участвали в работната група в предходните етапи на консултиране;

- Проведени двустранни срещи, организирани от Секретариата на НССЕИВ, с институции (онлайн или присъствено) – преглед на целите и мерките в Националния план за действие във връзка с постъпилите предложения от гражданския сектор.

- Публикуване на проектите на Национална стратегия и Национален план за действие на публичния портал за обществени консултации www.strategy.bg.;

- Внасяне на документите за приемане от Министерския съвет.

II. ЕВРОПЕЙСКИ И МЕЖДУНАРОДЕН КОНТЕКСТ[7]

Европейската комисия (ЕК) публикува през 2018 г. Доклад относно междинната оценка на рамката на ЕС за национални ромски стратегии от 2011 г. (Рамката на ЕС от 2011)[8].

[7] Данните, посочени в раздела, са от Резолюция на Европейския парламент от 17 септември 2020 г. относно изпълнението на националните стратегии за интегриране на ромите: борба с отрицателните нагласи към хората с ромски произход в Европа (2020/2011(INI). В Резолюцията са ползвани и данни от Второ проучване за положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз – Роми – Избрани резултати, Агенция за основните права (FRA) на Европейския съюз, 2016 (EU MIDIS II) 2016 г.

Оценката показа, че не е постигната амбицията на Рамката на ЕС от 2011 г. да „сложи край на изолацията на ромите“. Докладът за оценка на Комисията заключи, наред с другото, че „оценката показа, че Рамката на ЕС от 2011 г. е началото на процес, който въпреки многото ограничения и предвид мащабната задача, отчита положителни резултати и първоначална промяна в тенденциите“. Това ясно показва нейната добавена стойност за ЕС и по-специално чрез поставянето на приобщаването на ромите на високо място в дневния ред на ЕС и в националните програми и чрез мобилизиране на политиката, правните и финансовите инструменти на ЕС. Без Рамката на ЕС от 2011 г. приобщаването на ромите би се радвало на по-скромен политически ангажимент, по-малко финансова подкрепа и внимание на национално ниво[9].

Подчертава се още, че „докато при първоначалната фаза са постигнати някои осезаеми, макар и недостатъчни резултати, оценката сочи, че цялостният процес трябва да бъде засилен и да стане по-добре фокусиран, с акцент върху подобрена политическа ангажираност, въвеждане на конкретни измерими цели и строг мониторинг и по-ефективно изпълнение, подкрепено с достатъчно системи за финансиране и управление на участието“[10].

Според проучване на Агенцията за основните права (FRA) на Европейския съюз EU-MIDIS II[11] през 2016 г. 80 % от ромското население в девет държави–членки на ЕС с най-голямо ромско население, вкл. България, живее под прага на бедността в страната.

Бедността е както резултат, така и фактор за антиромските нагласи, изключването в образованието, заетостта, здравеопазването и жилищното настаняване.

Основна цел на стратегията на ЕС „Европа 2020“ е: 20 млн. души, включително ромско население, да бъдат извадени от ситуацията на бедност, като се има предвид, че броят на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, е намалял с 3,1 милиона между 2008 г. и 2017 г., ЕС далеч не е постигнал целта си по стратегията „Европа 2020“ за намаляване на този брой с 20 милиона до 2020 г.[12]

Според изследването EU-MIDIS II, 61 % от гражданите на ЕС считат, че **дискриминацията** срещу ромското население е широко разпространена в страната им. Продължава да съществуват дълбоко вкоренени, устойчиви и структурни, и често институционални и административни **антиромски нагласи** на всички равнища на европейското общество и те се проявяват ежедневно като основна пречка пред постигането на пълния потенциал на ромското население като граждани на ЕС, ползващи се в пълна степен с основни права, социално приобщаване и равенство във всички сфери на живота, включително жилищно настаняване, образование, здравеопазване и заетост[13].

---

[8] СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И СЪВЕТА Доклад относно оценката на Рамката на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите до 2020 г. {SWD(2018) 480 final}; COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Evaluation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020 Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Report on the evaluation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020 {COM(2018) 785 final}.

[9] РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА, Аналитичен доклад *придружаващ* СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И СЪВЕТА Съюз на равенството: Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите и придружаващото я предложение за преработена препоръка на Съвета относно националните стратегически рамки за равенство, приобщаване и участие на ромите {COM (2020) 620 final} - {COM (2020) 621 final}, превод на български език, с. 10, публикуван на http://www.nccedi.government.bg/bg/node/335

[10] РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА Аналитичен доклад придружаващ СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И СЪВЕТА Съюз на равенството: Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите и придружаващото я предложение за преработена препоръка на Съвета относно националните стратегически рамки за равенство, приобщаване и участие на ромите {COM (2020) 620 final} - {COM (2020) 621 final}, превод на български език, с. 10, публикуван на http://www.nccedi.government.bg/bg/node/335.

[11] Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз – Роми – Избрани резултати, Агенция за основните права (FRA) на Европейския съюз, 2016 (EU MIDIS II) 2016 г.

[12] Резолюция на Европейския парламент от 17 септември 2020 г. относно изпълнението на националните стратегии за интегриране на ромите: борба с отрицателните нагласи към хората с ромски произход в Европа (2020/2011(INI))

[13] Резолюция на Европейския парламент от 17 септември 2020 г. относно изпълнението на националните стратегии за интегриране на

В Резолюцията на Европейския парламент от 17 септември 2020 г. относно изпълнението на националните стратегии за интегриране на ромите: борба с отрицателните нагласи към хората с ромски произход в Европа (2020/2011(INI)) се посочва, че 43 % от ромското население е подложено на дискриминация, когато се опитва да закупи или наеме **жилища**, и не е достатъчно осведомено за своите права по отношение на равенството. Ограниченият достъп до жилищно настаняване и комунални услуги като чиста вода и канализация има отрицателно въздействие върху резултатите в областта на образованието, заетостта и здравето и се отразява неблагоприятно на социалното приобщаване като цяло. Продължителността на живота и **здравният статус** на ромското население продължават да са значително по-ниски, отколкото за останалите граждани във всички европейски държави. Очакваната продължителност на живота в момента на раждане в ЕС е 76 години за мъжете и 82 за жените, а за ромското население тези прогнози са с 10 години по-ниски. Детската смъртност в ЕС е 4,3 на хиляда живородени деца и има доказателства, че процентът е много по-висок сред ромските общности. Все още е голям делът на ромите, които не завършват основно и начално образование. Съществен е броят и на ромите, които напускат преждевременно училище и не завършват средно образование. Едва половината от ромските деца получават предучилищна подготовка или посещават детска градина и много малка част от тях продължава училище след завършване на задължителното образование. Само 21 % от ромските жени и 25 % от ромските мъже на възраст между 16 и 24 години са завършили средно образование (ISCED3) или висше образование. През 2019 г. 68 % от ромските деца са напуснали преждевременно училище, въпреки целта от 10 % от предишната Рамка на ЕС 2011 г. за национални стратегии за интегриране на ромите и стратегията „ЕС 2020“. 18 % от ромските деца са преминали към по-висока степен на **образование**, а процентът на отсъствията и преждевременното напускане на училище сред учениците с ромски произход е бил значително по-висок, отколкото при други категории ученици. Ромското население се сблъсква с дискриминация в **инициативи за заетост**. През 2015 г. нивата от 43 % на платена заетост за ромското население на възраст между 20 и 64 години са много под средните за ЕС от 70 %, като се има предвид, че положението на младите хора е значително по-лошо, като 63 % от ромите на възраст между 16 и 24 години не са заети с работа, учене или обучение спрямо средните за ЕС 12 %. 72 % от младите жени от ромски произход не са заети с работа, учене или обучение, спрямо 55 % от ромските младежи. 43 % от ромските мъже и 22 % от ромските жени имат някаква форма на платена заетост. Европейският стълб на социалните права изведе на преден план основното право на всеки да работи, както и укрепването на социалните права като условие за положително въздействие върху живота на хората, в това число и на ромите. Голяма част от ромското население, което живее на границите на извънредна бедност, е принудена от това положение да приема работа с ниско заплащане, други са принудени да оцеляват от заетост в неформалната икономика, което силно увеличава вероятността за експлоатация и злоупотреба с трудовите им права. **Ромската култура** е част от европейската култура и европейските ценности. Ромите са допринесли за културното богатство, разнообразието, икономиката и общата история на ЕС. Активното участие на ромски индивидуални или групови изпълнители в създаването на продукти на европейската култура е доказателство за потенциала за реализиране на включващи и интеграционни политики в другите сфери на обществен, икономически и политически живот.

С ясни цели и подновен ангажимент за постигане на реална промяна през следващото десетилетие **Европейската комисия предлага минимални цели за 2030 г**. въз основа на напредъка, постигнат при предишната рамка.

ромите: борба с отрицателните нагласи към хората с ромски произход в Европа (2020/2011(INI))

Те включват:

- намаляване поне наполовина на дела на ромите, които са подложени на дискриминация;
- удвояване на дела на ромите, които съобщават за случаи, в които са били подложени на дискриминация;
- намаляване поне наполовина на разликата в бедността между ромите и населението като цяло;
- намаляване поне наполовина на разликата в участието в образованието в ранна детска възраст;
- намаляване наполовина на дела на ромските деца, които посещават сегрегирани училища, в държавите членки със значително ромско население;
- намаляване поне наполовина на разликата в заетостта и на разликата в заетостта между жените и мъжете;
- намаляване поне наполовина на разликата в средната продължителност на живот;
- намаляване най-малко с една трета на разликата по отношение на изключително лошите жилищни условия;
- гарантиране, че най-малко 95 % от ромите имат достъп до чешмяна вода.

Предложените от Европейската комисия поредица от общи характеристики и минимални ангажименти за всички национални стратегически рамки за ромите очертават общ подход и целят да подпомогнат държавите-членки да разработят значими и ефективни национални стратегически рамки за ромите. Същевременно ЕК посочва, че държавите-членки притежават основните компетенции в областите, обхванати от Рамката и подкрепя прилагането на диференциран подход при разработването на политиките.

III. НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ – АНАЛИЗ НА ПРОБЛЕМИТЕ И СИТУАЦИЯТА[14]

Много роми страдат от крайна бедност, безработица, ниско ниво на образование, неадекватни жилищни условия, лошо здравеопазване и благосъстояние. Социалното изключване засилва предразсъдъците срещу ромите, което прави тяхната маргинализация социално приемлива. В особено неравнопоставено положение остават категории от ромската общност като ромските жени, младежи, възрастни хора. Веднъж те биват дискриминирани като роми и втори път включително от членове на ромската общност. Ромските жени и младежи продължават да изостават спрямо ромските мъже и жените в общото население в ключови области като здравеопазване, образование и заетост.

Изследване на Агенцията за основни права на ЕС – FRA (2016), част от което включва и България, сочи, че при ромските жени се отчитат много по-ниски равнища на заетост, отколкото при мъжете роми — 16 % в сравнение с 34 %. Процентът на младите роми на възраст 16—24 години, които не работят, не учат и не се обучават допълнително като основна дейност, в България е (разпределен по пол): 79% за младите ромски жени и 52 % за младите ромски мъже (65 % среден коефициент за ромите в България, при среден коефициент за България от 22% и за ЕС от 11.5 %)(FRA, EUROSTAT, 2016). Съществува риск поради средносрочните социално-икономически въздействия на пандемията от COVID-19,

[14] Изводите, залегнали в раздела, са въз основа на анализа в Цялостния доклад за оценка на интеграционните политики към ромите в България в периода 2012-2019 г. с включени препоръки по целевите направления на публичните политики, в т.ч. вкл. анти-дискриминация, равнопоставеност на половете и взаимодействие с гражданското общество, изготвен от екип на Института по философия и социология на Българската академия на науките. Докладът е наличен на http://www.nccedi.government.bg/bg/node/356 .

неравенствата да се увеличат още повече в стратегическа перспектива. Дистанционното и дигиталното образование, например, често не е достъпно за ромски деца от семейства в неравностойно положение, което задълбочава неравенствата в образованието, от които неизбежно ще последва изключване от всички сфери на индивидуална и групова обществена дейност.

По прогнози на Световната банка[15] към 2050 г. България ще има най-бързо свиващото се население в трудоспособна възраст в света. Според доклада на банката[16] България е на път да се превърне в страната с най-голям спад на хората в трудоспособна възраст. Експертите на банката отбелязват, че застаряването на населението изисква промяна в пазара на труда, образованието и здравеопазването. Необходимо е да се насърчават по-гъвкави условия на труд, както и адаптиране на работните места към нуждите на по-възрастната работна сила. Според същия доклад ще се увеличи и делът на работниците от ромски произход: ромите вече представляват между 9 и 19% от новите участници на пазара на труда.

Нивото на образователните характеристики на населението е ключова предпоставка за качеството на човешкия ресурс.

През последните години в България[17] се наблюдава трайна тенденция на подобряване на образователната структура на населението, при нарастване на дела на завършилите висше образование и намаляване на броя на хората с основно и по-ниско образование. Националното представително проучване "Образователни постижения на ромските общности в България“ с възложител Фондация „Тръст за социална алтернатива“ (ТСА), проведено от Глобал Метрикс през 2019 г.[18] показва:

- Все по-голям дял от ромите вярват, че младите хора от общността трябва да останат възможно най-дълго време в образователната система. „Има се предвид първо завършване на средно и второ завършване на висше образование“;
- Делът на ромските деца, посещаващи училище се е увеличил във всички възрастови групи в сравнение с 2011 г.;
- Делът на завършилите висше образование роми е два пъти по-висок сред тези от тях, които са посещавали детска градина;
- През 2019 г. делът на трудово заетите роми е два пъти по-висок в сравнение с 2011 г.

Въпреки подобряването на образователната структура на населението, продължават да са налице някои предизвикателства, както и тревожни сигнали за качеството на образованието. Делът на ромските ученици, които посещават училища със смесен етнически състав на учениците, намалява почти два пъти. Увеличава се делът на учениците в училища, където има концентрация на ученици от ромски произход – почти всяко второ дете от ромски етнически произход се обучава в училище, където ромите преобладават[19].

Процесите за осигуряване на равен достъп до качествено и приобщаващо образование и за образователна интеграция на децата и учениците от ромски произход са тясно свързани и са съпътствани от унаследени във времето негативни фактори и от нови такива, допълнително затрудняващи реализирането и ефективността им. Негативно въздействие оказват наличието на т.нар. „първично сегрегирани“ образователни институции, съществуващите негативни нагласи и стереотипи спрямо „различието“, консервативните

[15] Национална програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.).
[16] Анализ на Световна банка за развитието на България от 2013 г.
[17] Национална програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.).
[18] Националното представително проучване "Образователни постижения на ромските общности в България“, с възложител ТСА, проведено от Глобал Метрикс през 2019 г.
[19] Националното представително проучване "Образователни постижения на ромските общности в България“, с възложител ТСА, проведено от Глобал Метрикс през 2019 г.

традиции, понижаващи значението и ценността на образованието, ниският образователен статус на родителите. Допълнително утежняващи тези процеси са: повишената зависимост от социално-икономически фактори, демографското развитие на населените места, разширяващият се процес на т. нар. вторична сегрегация на образователни институции. Въздействието им е с различно измерение, степен и специфика на проявление в различните населени места, което доказва необходимостта от ясни, диференцирани мерки, възпроизведени от местната власт и подкрепени от Министерството на образованието и науката (МОН).[20]

Резултатите от проучване на FRA от 2014 г. "Образование: положението на ромите в 11 държави-членки на ЕС Проучване сред ромите"[21], показват, че децата, които живеят в квартали с голям дял на ромски домакинства, по-често се обучават в училища/ паралелки с висок дял на ромски деца. Концентрацията на роми в определени жилищни райони също може да е причина за училищна сегрегация. Децата обикновено посещават училища в близост до дома им и поради това етническият състав на училищните паралелки често отразява етническия състав на квартала. Макар че може да се очаква, че жилищната сегрегация може да се трансформира в образователна сегрегация, изненадващо резултатите от проучването показват, че обратното невинаги е вярно: животът в несегрегирана среда не води непременно до интегрирано образование.

Въпреки че делът на ромите, които живеят в смесени райони и посещават сегрегирани образователни заведения, е по-нисък от този на ромите, които живеят в сегрегирани жилищни райони, този дял все още остава висок.

Има случаи, в които ромските деца, които живеят в смесени или преимуществено неромски квартали, попадат в паралелки, в които повечето или всички ученици са роми. Следователно жилищната десегрегация увеличава шансовете за училищна десегрегация, но сама по себе си не е достатъчна, за да предотврати фактическата сегрегация.

Общините следва да предприемат действия за превенция на потенциалната вторична сегрегация. Общината е най-важната институция, която може да се справи с тази заплаха, училището само не може да спре отлива на неромски ученици, особено в среда със силни тенденции към сегрегация.

Представянето на учениците с ромска и турска етническа принадлежност показва значително изоставане спрямо етническите българчета, равняващо се на 3 образователни години по отношение на четенето и 2 образователни години по отношение на математиката и науките. Последните проучвания[22] все по-ясно показват, че първокласните, достъпни като цена и разстояние, образование и грижи в ранна детска възраст (ОГРДВ), здравни и социални услуги в ранното детство са в основата на доброто здраве, благосъстояние, развитие и учене през целия живот на всеки човек. В краткосрочен и дългосрочен план предоставянето на качествено ОГРДВ има ясно положително въздействие върху успеваемостта в образованието, на пазара на труда, справянето с бедността и социалното изключване. Освен това инвестирането в ранното детско развитие намалява неравенствата в постиженията и подобрява резултатите, свързани със здравето. Въпреки че програмите за родителска подкрепа, домашни посещения и приобщаващо, качествено образование и грижи в ранна детска възраст облагодетелстват всички деца, тези и други инвестиции в ранното детство са особено ползотворни за децата, които са в най-уязвимо и неравностойно положение, включително ромските деца, чиито семейства едновременно принадлежат към малцинство и имат ниски доходи. За да постигнат максимално въздействие, изпълнителите на услуги за грижи в ранното детство трябва активно да ангажират и изграждат отношения

[20] Национална програма Подпомагане на общини за реализиране на дейности за Образователна десеграгация https://www.mon.bg/bg/100740.
[21] Образование: положението на ромите в 11 държави-членки на ЕС Проучване сред ромите - Данни на фокус, FRA, 2016 г.
[22] Доклад „Ранното детство в ромските общности в България" (RECI+), изготвен от Институт „Отворено общество" – София 2020 г.

на доверие с всички родители като с равностойни партньори, обединени от общата цел за всеобхватна пълноценна грижа и възможности за ранно обучение както в заведенията за предоставяне на услуги, така и в ежедневната домашна среда на малките деца. Макар че спадът в преждевременното напускане на училище и все по-високият процент на участие на ромските деца в задължителното образование са положителни тенденции в България през последните години, редица бариери продължават да възпрепятстват ромските деца от равен достъп и участие в ОГРДВ и други, съществени за ранното детство услуги. Децата в по-малките населени места израстват при изключителна липса на достъп до здравни, образователни и социални услуги. Нямат достъп до логопед, рехабилитатор, лечение и т.н. Като цяло липсват и достъпни детски градини в селските и отдалечените райони, в близост до ромските квартали в градовете. Качеството на предоставеното ОГРДВ се възпрепятства от недостатъчната подготовка на възпитателите и другите служители в области като приобщаващо образование, ранно детско развитие, етническо многообразие и др. Специално внимание заслужава и повишаване на родителската компетентност при провеждане на политики за РДР (ранно детско развитие), което се случва в семейна среда и изисква развитие на познанията, нагласите и уменията на родителите. Затова услугите за повишаване на родителската компетентност са от изключителна важност, както и политиките за създаване на разнообразни форми на качествени услуги за развитие и образование на децата близо до семейната среда и възможност за работа с родителите.

С цел подобряване на резултатите от работата на Механизма, дейността на екипите за обхват и на всички ангажирани институции на всички нива, но особено на регионално и училищно ниво (вкл. детска градина), следва да бъде насочена към адаптиране на взаимодействието от една страна към въведената извънредна епидемична обстановка и от друга - към регионалната специфика. Мерките в тази връзка следва да са фокусирани върху превенция и ефективно противодействие на риска от отпадане от образователната система в ситуация на обучение от разстояние в електронна среда и едновременно с това - върху недопускане прекъсването на процеса на връщане на децата и учениците в образователната система и допълнителни мерки за ефективното им включване в образователния процес. От значение ще бъде обвързването на действията на училищните екипи с образователните медиатори, социалните работници, лидерите на местните общности и др. местни ресурси. Успехът на посочените мерки ще бъде обусловен от тяхната непрекъснатост, устойчивост и надграждане.

Осигуряването на „качествено образование в мултикултурна среда“ също среща проблеми при реализацията си. Ясно и еднозначно е увеличена подкрепата за настаняване на деца в смесени училища и детски градини и от 387 деца през 2014 г., подкрепените през 2018 г. деца вече са 3468.

Създаденият Национален стандарт за интеркултурно образование[23] е в съответствие с релевантните международни стандарти и обученията на педагози и директори в това отношение следва да продължат и да се доразвиват.

В областта на образованието е постигнат напредък по отношение на създаване и функциониране на средищни и защитени детски градини и училища, които са изключително необходими от гледна точка на социалната интеграция и приобщаващото образование на населението с ромска идентичност, населението, което околните възприемат като такова, както и населението, което живее в малки и отдалечени населени места. Едно от най-съществените постижения за подпомагането на равния достъп до качествено образование е постигнатият висок обхват на децата, включени в обучения за изучаване на български език, за които той не е майчин. Езиковата интеграция е най-добрият възможен начин за успешна

[23] Държавен образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, приет с Наредба № 13 от 21.09.2016 г., обн. - ДВ, бр. 80 от 11.10.2016 г., в сила от 11.10.2016 г., издадена от Министъра на образованието и науката.

последваща социализация на пазара на труда и е ключ към преодоляването на сегрегацията и концентрацията на бедност, основана на етнически характеристики. Устойчива и успешна е политиката за целодневна организация на учебния ден за учениците от I до VIII клас от средищните училища, която преодолява както някои недостатъци в семействата, в които няма образователен капацитет за подкрепа на децата в образованието, така и проблеми, свързани с концентрацията на бедност в някои райони на страната.

Изключително уместни са мерките за обучение на неграмотни лица като ключ към трудовата и социалната им интеграция в обществото, работата с родителите, обучение на учители, валидиране на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене.

За да се оценят въздействието и дългосрочните последици от прилагането на дадени мерки (особено в сферата на образованието) трябва да измине определен период от време, който да обхваща целия училищен образователен цикъл. Например за кохортите (поколенията), започнали предучилищна подготовка през 2016 г., най-релевантно ще бъде да се направи оценка след 2030 г., когато ще е минал целият им училищен образователен цикъл. Това на свой ред поставя задачата да се изработят подходящи средства и методи за наблюдение, чрез които да се оценява ефективността на политиките и дейностите и да се предлагат необходимите промени.

Необходимо е по-нататъшно прецизиране на процедурите по идентификация на целевите групи; мерките да се ориентират към решаване на конкретни комплексни проблеми, ясно дефинирани през местни общности и с предварително направена оценка на нуждите и планиране на разходите; да се прецизират моделите на превенция и подходите за осигуряване на обхват; да се работи за изграждане на разбиране за добрите практики; да се постави акцент върху преодоляване на предразсъдъците и дискриминацията, основани на апорофобия и ксенофобия, които са ключова причина за сегрегация в образованието, заетостта и условията на живот.

През последните години средната продължителност на живота в България[24] следва общата за ЕС тенденция на нарастване и достига 74.8 години през 2017 г., спрямо 72.7 години през 2007 г., но остава най-ниска в ЕС.

По данни на Евростат за 2018 г. очакваната продължителност на живота в момента на раждане в ЕС е: 78.2 години за мъжете и 83.7 за жените. За ромското население тези прогнози са с 10 години по-ниски.

Същевременно, страната остава с най-висока смъртност в рамките на ЕС, при допълнително нарастване на показателя през последните десет години, като през 2017 г. коефициентът на смъртност достига 15.5‰ (при 10.3‰ средно за ЕС).

Детската смъртност проявява устойчива тенденция на намаление през последните години, достигайки 6.4‰ през 2017 г., но остава почти двойно по-висока от средното ниво в ЕС (3.6‰)[25], като продължава да е особено висока в регионите с компактни етнически малцинствени и маргинализирани общности. По данни на НСИ, за 2020 г., областите с най-висока детска смъртност са Сливен (11.7‰), Монтана (10.8‰). Велико Търново (9‰), а в София показателят възлиза на 2.4‰[26].

Повишаването на здравната култура и информираността на населението е важна стъпка за осъзнаване на необходимостта от ползване на здравни грижи и услуги. Уместни са

[24] Национална програма за развитие: БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.)

[25] Национална програма за развитие: БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.)

[26] Национален статистически институт, https://nrcpsystem.government.bg/SitePages/%D0%9D%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0.aspx

мерките за провеждане на беседи, информационни кампании за хранене и отглеждане на децата, за начините за предпазване от нежелана и ранна бременност, за семейното планиране и кампании за ползите от имунизациите и мотивирането им за редовното им прилагане, съгласно Националния имунизационен календар и др., но липсва информация за процедурите по идентификация на целевите групи.

Относително ниското участие на ромите в пазара на труда обуславя ниски доходи, с което се свързва и ограничен достъп до здравни услуги. С позитивно въздействие се оценява провеждането на профилактични прегледи и изследвания на здравно неосигурените лица от ромски произход и на такива със затруднен достъп до лечебни заведения с наличните 21 мобилни кабинети.

Усилията на Министерството на здравеопазването (МЗ) са съсредоточени в разширяването на мрежата от здравни медиатори, назначени по делегиран бюджет. Назначаването на здравни медиатори в целевите общини е процес, който се координира от съответните общински администрации. Това създава рискове някои квартали да са без здравни медиатори. С цел преодоляване съществуващите рискове за неравномерното разпределение е приета Наредба № 1/19.07.2020 г. за изискванията за дейността на здравните медиатори на министъра на здравеопазването.

Счита се, че дългосрочно безработните лица са една четвърт от цялото неосигурено население. Лицата, които могат да си позволят вноски за социално, здравно осигуряване, но избират да не ги плащат, представляват още една четвърт от цялото неосигурено население.

Гражданите без валидна лична карта също не са осигурени. Този проблем засяга по-специално ромското население. Според оценките, близо една трета от ромското население не притежава валидна лична карта (Институт за пазарна икономика 2018 г.). Заедно тези групи представляват около 16% от цялото население в регионите Бургас, Варна и Добрич Въпреки че към Националната здравно-осигурителна каса (НЗОК) се прехвърлят допълнителни средства, за да се покрият някои профилактични дейности и активно лечение на неосигурени лица, данните сочат, че такива лица по-често пропускат първична медицинска помощ или търсят помощ едва след като здравето им се влоши. Недостигът на медицински специалисти, особено на медицински сестри и общопрактикуващи лекари, възпрепятства развитието на първичната помощ и предоставянето на услуги.[27] Неравномерното разпределение на лечебните заведения, медицинските специалисти и услуги в цялата страна също затруднява достъпа, като селските райони често са ощетени, докато в по-големите градове има свръхпредлагане на услуги. Това води отново до недостъпни здравни грижи за представителите на различни социални групи.

В контекста на свързаната с COVID-19 криза се наблюдава влошаване на положението на маргинализираните групи от ромското население в пренаселени райони и селища.

Необходимо е да се предостави подкрепа и медицински грижи, за да се ограничи разпространението на вируса, като се има предвид, че икономическите и социалните последици от свързаната с COVID-19 криза заплашват да засегнат най-сериозно и да задълбочат съществуващите неравенства във всички приоритетни области на приобщаването на ромското население.

По отношение на заетостта, по данни на Националния статистически институт, нивото на икономическа активност в страната формира тенденция на постоянно нарастване и достига исторически максимум през 2019 г. като достигната стойност 73.2% за лицата на 15-64 навършени години все още изостава от средното ниво в ЕС – 74.0%. В различните възрастови групи, най-голямо е изоставането спрямо ЕС при младежите (15-24 години),

[27] Здравен профил на страната 2019 г., State of Health in the EU, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Brussels

достигащо 17.8 процентни пункта (41.7% - средно за ЕС и 23.9% – в България). Значително по-ниска е разликата при основния контингент в работната сила (лицата на възраст 25-54 години) – 85.8% от населението в страната е икономически активно, спрямо 86.1% в ЕС. Всеки четвърти със средно и всеки десети с висше образование е икономически неактивен (за възрастовата група 15-64 навършени години). Това означава, че значително по-малко са изключените от пазара на труда сред по-високообразованите.

През 2019 г. равнището на безработица в България намалява до 4.2%, при средни стойности за ЕС, 6.3%. Въпреки позитивната тенденция, обаче, преобладаващата част от безработните в страната (56.7% през 2019 г.) остава извън заетост повече от една година, а всеки трети безработен не успява да си намери работа повече от 2 години. Дългият престой извън работа е свързан със загуба на трудови умения и навици и намалява значително шансовете на лицата за повторно интегриране в заетост. Лицата без квалификация и специалност формират най-голямата група (59%) в структурата на безработните, като малко над две трети от лицата в групата са с основно и по-ниско образование. В териториален аспект, равнището на безработица също варира в широк диапазон, като например: 2.3% в Югозападния район до 10.8% в Северозападния район.

България е една от държавите-членки на ЕС с най-висок дял на младите хора между 15 и 24-годишна възраст, които не са нито в образование, нито в обучение, нито в заетост (NEETs). При средно ниво от 10.1% за ЕС през 2019 г., стойността на показателя за страната възлиза на 13.7%. По данни от проучване на Детския фонд на ООН УНИЦЕФ, мнозинството от NEETs в страната са със средно или по-ниско образование, живеят предимно в малки населени места и повече от половината принадлежат към малцинствените етнически групи.

Изведени са четири рискови фактора, които спомагат за формиране на групата на NEETs – семейна среда, образование, недостатъчно добре ориентирано към потребностите на учениците, липса на подходяща квалификация и липса на мотивация за развитие.

В повечето региони в страната политиките по активиране на ромите постигат добри резултати. За това в голяма степен спомагат медиаторите и трябва да има повече такива в областните центрове с голяма концентрация на ромско население. По-сериозното развитие на услуги за професионално ориентиране и осъществяването на достатъчен брой успешно развили се индивидуални случаи би могло да спомогне и младежките, и ромските медиатори в усилията им по активация[28].

Политиките по активиране на младежи успешно идентифицират групите с най-значителни проблеми – ромите и младежите с основно и по-ниско образование, но засега усилията за включването им на пазара на труда са с умерен успех[29].

За наблюдавания период[30] в страната се отчита намаляване на броя на регистрираните роми в Дирекции „Бюро по труда“ (ДБТ), което се обяснява с ефективността на изпълняваните програми и мерки, както и с общото икономическо развитие на страната. Наред с това, множество местни общности все още отказват да се самоидентифицират като роми в ДБТ.

Наблюдава се сезонност в заетостта, свързана с трансграничната трудова миграция.

Запазва се тенденцията на урбанизация[31] – увеличаване на относителния дял на градското население и намаляване на населението в селата. Към края на 2017 г. в градовете живеят 5 181 755 души, или 73.5% от цялото население (спрямо 70.7% през 2007 г.), а в

[28] *Оценка на NEET в България и мерки на политиката за тяхната ефективна интеграция. ИПИ, 2019.*

[29] *Оценка на NEET в България и мерки на политиката за тяхната ефективна интеграция. ИПИ, 2019.*

[30] Цялостен доклад за оценка на интеграционните политики към ромите в България в периода 2012-2019 г., с включени препоръки по целевите направления на публичните политики, в т.ч. вкл. анти-дискриминация, равнопоставеност на половете и взаимодействие с гражданското общество, Институт по философия и социология на Българската академия на науките.

[31] Национална програма за развитие: БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.).

селата живеят 1 868 279 души, или 26.5% от населението на страната.

След 2007 г. населението в градовете намалява значително по-бавно (с 4.1%) от това в селата (с 16.5%), което довежда до нарастването на относителния му дял.[32]

Концентрацията на населението в 7-те големи града на страната и обезлюдяването на големи територии в страната е тенденция, която води до задълбочаване на регионалните и териториални диспропорции в демографското – а оттам и в социално-икономическото – развитие на българските райони. Динамичните урбанистични процеси изправят градовете пред множество икономически, екологични, климатични и социални предизвикателства и проблеми.

По данни на Националния статистически институт, от преброяването на населението и жилищния фонд от 2011 г., лицата от ромската етническа група са разпределени териториално във всички области. Най-голям е делът им в област Монтана - 12,7 %, и Сливен - 11,8 %, следвани от Добрич - 8,8 %, Ямбол - 8,5 %, при общо за страната 4,9 %.

Бедност по етнически признак

Според Индикатори за бедност и социално включване през 2020 година, BG-SILC 2020, публикувани от Националния статистически институт[33], най-висок е относителният дял на бедните сред лицата, самоопределили се от ромската етническа група – 66.2%, а най-нисък – сред лицата, самоопределили се от българската етническа група – 17.8%.

Бедност по етнически признак (BG-SILC 2020)

Разпределение на лицата в домакинствата по етническа принадлежност и риск от бедност:

	Бедни	Небедни
Общо за страната	23.8	76.2
Българска	17.8	82.2
Турска	29.5	70.5
Ромска	66.2	33.8
Други	12.7	87.3

Наблюдават се съществени различия в разпределението на бедните от различните етнически групи според икономическата им активност. Сред бедните от българската и турската етническа група преобладават пенсионерите (съответно 56.6% и 36.5%), докато при ромската етническа група най-висок е относителният дял на работещите лица (31.9%). По отношение на безработните лица най-висок е относителният дял на бедните безработни сред ромската етническа група - 31.6%, при 16.5% от турската етническа група и 10.4% от българската етническа група.

Според BG-SILC 2020 образователното равнище оказва силно влияние върху риска от бедност независимо от етническата принадлежност – и при трите основни етнически групи с нарастване на образователното ниво рискът от бедност за работещите лица намалява. Рискът от бедност за лицата с начално и без образование е 31 пъти по-висок в сравнение с риска от бедност при лицата с висше образование за българската етническа група и 11 пъти за турската етническа група. При лицата, определили се като роми - близо 70.0% с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден.

Продължава пространствената обособеност на ромската общност, както в градските, така и в селските региони, водеща до социална изолация на жителите им, до влошаване на жилищните условия, до проблеми с изграждането и поддръжката на инфраструктурата и

[32] Национална програма за развитие: БЪЛГАРИЯ 2030, Приложение 2 към НПР 2030 - Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към ЕС (Май 2019 г.)

[33] Индикатори за бедност и социално включване през 2020 година , BG-SILC 2020, Национален статистически институт, 2020 г.

хигиената, до транспортни проблеми и трудности при осигуряването на услуги.

Нерешен остава проблемът с незаконно строителство, несъобразено със строителните правила, високата гъстота на населението и пренаселеността в жилищата. Това поставя висок процент от ромските домакинства в постоянен риск от премахване на единствените им жилища и превръщането им в бездомници. Продължаващ е и проблемът с липсата на законови мерки за осигуряване на алтернативно жилище в случаите на премахване на единствен дом.

Отчитаните проекти и дейности като „ромски“ нямат пряко отношение към подобряване на условията на живот в кварталите с компактно население, нито към подобряване на социалната среда и уличната инфраструктура в тях, а засягат общи административни дейности на общинско ниво и подобряване на градската среда и образователните институции извън кварталите с концентрация на бедност. Следва да се обърне специално внимание и на пространствената сегрегация, която е многомерен феномен на жилищна и социална диференциация, който възниква по различни причини. Следва да се насочи специално внимание към картиране и проследяване на промените в териториалния обхват на ромските квартали/махали; да се изследва характеристиката на моделите на пространствена сегрегация, тяхната структура и пространствена организация.

Приетата на 12.03.2021 г. Препоръка на Съвета на Европейския съюз относно равенството, приобщаването и участието на ромите след 2020 г. посочва, че трябва да се обърне специално внимание на борбата с дискриминацията и нейното предотвратяване, включително чрез борба с антиромските нагласи[34] - специфична форма на расизъм срещу ромите, която се корени в начина, по който обществото като цяло възприема и се отнася към тях, основаващ се на стереотипи и отрицателни нагласи, които понякога може да са неумишлени или несъзнателни.

За периода на изпълнение на НСРБИР 2012-2020 публичните институции – администрация, прокуратура, съдебна система, полицейски органи, Комисия за защита от дискриминация (КЗД) проведоха редица обучения за повишаване на своя институционален капацитет за разпознаване на проявите на антиромска дискриминация и стигматизация[35].

Продължават да се наблюдават редица прояви на слово на омразата срещу ромите в публичното пространство в повечето случаи съчетани с фалшиви новини. Особено опасна за обществената кохезия е враждебната реч, изречена от политици и обществени фигури, които формират и влияят на обществения дискурс от позицията на властта и обществения престиж, които притежават. Речта на омразата онлайн не се отличава по същество от подобни изрази, открити офлайн. Въпреки това гъвкавостта на онлайн пространството, анонимността, която позволява, потенциалът му да достигне бързо до голяма аудитория и сравнително ниските бариери за влизане, поражда особени предизвикателства, характерни само за неговото съдържание и начините за регулирането му. Както онлайн, така и офлайн разпространяваната враждебна реч срещу ромите изисква бъдещ анализ и допълнителни решителни действия с оглед намирането на нови начини за борба срещу такава реторика, като например алтернативни послания и технологии за проверяване на фактите.

Съгласно проучването на FRA EU-MIDIS II, проведено в 9 държави - членки на ЕС, делът на респондентите, които са се чувствали дискриминирани поради ромски произход през

[34] В Препоръката на Съвета от 12 март 2021 година относно равенството, приобщаването и участието на ромите (2021/C 93/01) е възприет терминът „антиромски нагласи“ като превод на “antigypsyism“; Препоръката на Съвета е публикувана на http://www.nccedi.government.bg/bg/node/379 . Правно необвързваща работна дефиниция за анти-ромска дискриминация (антиджипсизъм) е приета от Международния алианс за възпоменание на Холокоста на 8.10.2020 г., публикувана на http://www.nccedi.government.bg/bg/node/337 ; Република България е пълноправен член на организацията от ноември 2018 г.

[35] Цялостен доклад за оценка на интеграционните политики към ромите в България в периода 2012-2019 г., с включени препоръки по целевите направления на публичните политики, в т.ч. вкл. анти-дискриминация, равнопоставеност на половете и взаимодействие с гражданското общество, Институт по философия и социология на Българската академия на науките.

последните 12 месеца, предхождащи проучването, в различни сфери от живота (търсене на работа; на работното място, образование, жилищно настаняване, други обществени/частни услуги, здравеопазване), е 26% общо за деветте държави, за България този процент е 14%.[36]

Според изследване на Световната банка от 2014 г.[37] ромските жени и мъже са засегнати по различен начин от бедността, социалните норми и способността да правят собствен избор. В ромските общности се наблюдават промени по отношение на няколко норми във връзка със социалните роли на мъжете и жените. Обхватът на промените варира в различните общности, включвайки: равноправието на жените и мъжете и разбирането, че мъжете са по-висши от жените; асоциирането на мъжествеността с ролята на човека, осигуряващ благоденствието на семейството. Макар равноправието на жените и мъжете да не е широко приета ценност, както е във всяка патриархална общност, в някои общности се наблюдава процес на преоценка. Образованите жени открито се противопоставят на традиционното разделение на труда в ромските семейства и на наложената им от това роля, която да се свежда само до домакинските задължения и в грижите по отглеждане на децата.

Някои от най-впечатляващите промени в нормите за пола[38] в ромските общности са: равноправието на жените и мъжете и понятието, че мъжете превъзхождат жените; ролята на мъжа като осигуряващ прехраната на семейството; висшето образование на жените поражда нови ценности, свързани с тяхната работа и изменя перспективата за ролята им в семейния живот.

Ромските жени, които се стремят да завършат висше образование, не гледат на работата си само като на средство за допълнителен доход, но и като на форма за себеизява. Много ромски жени все по-често проявяват активност, за да запълнят икономическия вакуум в семейството, създаван от безработицата на мъжете. Много малко от по-младите жени са готови да мигрират и все повече се стремят да завършат висше образование. Образованието създава у все по-голям дял млади жени способност да засилват житейския си избор и това разширява характеристиката на традиционната норма за „добро момиче“ и „добра съпруга“. Образованието на жените и приемането на нов начин на живот (т.е. оспорването на традиционните социални норми от младите жени) може да засили тяхната способност да правят стратегически избори за своето бъдеще. За да се засили приемането и въздействието на мерките за равенство, приобщаване и участие на ромите, политиките и програмите следва да отчитат многообразието на ромските общности в България, прилагайки конкретизирани на местно ниво подходи. Всяка политика или програма в тази насока трябва да изследва или да взема предвид социално-икономическата динамика на ромските общности, както и високото ниво на разнообразие между общностите, показано от ясното им самоопределение, местоположение (в това число градско или селско), култура, традиции. Ромските общности се променят под влияние на доминиращото заобикалящо ги общество, но само ако се провеждат активни, системни, последователни и финансово осигурени политики за включване и интеграция при активното участие на общността в тях. Не е известен до момента приложим за всички общности подход към социална интеграция, но все пак има някои общи предизвикателства, които трябва да бъдат спешно адресирани, като дискриминацията, безработицата, образованието, здравеопазването и ранното детско развитие. Инвестирането в посреднически дейности, трудови, здравни, образователни медиатори е също стъпка с позитивен характер в тази посока. Тези представители на общността, работейки в ромските

[36] Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз – Роми – Избрани резултати, Агенция за основните права (FRA) на Европейския съюз, 2016 (EU MIDIS II) 2016 г.

[37] Равенството между половете и приобщаването на ромите, Звено „Социално развитие“, регион Европа и Централна Азия, Световната банка, януари 2014 г.

[38] Понятието „пол“ е изградено върху разбирането за съществуването на два биологично определени пола – мъжки и женски, съгласно Конституцията на Република България.

общности, са гаранти за ефективното и устойчиво прилагане на политиките и програмите за приобщаване и социално включване сред ромските общности[39].

Публичните институции следва да засилят усилията си за борба с дискриминацията, словото на омразата и престъпленията от омраза. За изминалия период на действие на НСРБИР 2012-2020 са идентифицирани: необходимост от по-широко включване на общността за борбата с дискриминацията; необходимост от въвеждането на последователни, системни и надграждащи мерки, насочени към обогатяване познанията за ценностите на върховенството на закона от страна на ангажираните институции и от общността; необходимост от планиране на дейности, свързани с повишаване на чувствителността от страна на ангажираните институции по отношение на проблема с езика на омразата, използван срещу ромската общност; необходимост от работа с медиите, особено по отношение на използване на езика на омразата и фалшивите новини.

Осигуряването на равенство, социално приобщаване и участие на ромите ще повиши благосъстоянието на българското общество, ще намали бедността в страната, ще подобри човешкия и социален капитал, както и индекса на човешко развитие.

Причини за нерешените проблеми:

Като цяло трудностите, пред които са изправени ромите, могат да бъдат обобщени в три основни групи, както следва:

1. Трудности по отношение на права

- Продължаващо неравенство и дискриминация (включително стереотипи, реч на омразата, вкл. и онлайн, създаване на изкупителни жертви от ромите, липса на признание от страна на мнозинството на такива случаи на дискриминация); междусекторна дискриминация - комбинация от насилие, основано на пол и расизъм; антиромски нагласи;
- Традиционни нагласи в ромската общност относно (не)равноправието на мъжете и жените.

2. Трудности по отношение на справедливо (пре)разпределение

- Недостатъчно участие на ромите в качественото общо образование (включително обучение от разстояние в електронна среда);
- Недостатъчно участие на ромите в платена, качествена и устойчива заетост (вкл. като самонаети лица), с висок процент на ромите, работещи в „сивия“ сектор;
- Недостатъчен достъп на ромите до подходящи жилищни условия и основни услуги;
- Лошо здравеопазване на ромите и недостатъчен достъп на ромите до качествени здравни и превантивни услуги;
- Междупоколенческо предаване на бедността и материални лишения сред ромите;
- Недостатъчен достъп до финансови услуги.

3. Трудности по отношение на представителство

- Липса на участие на ромите във формулирането на политики и вземането на решения (включително политическо представителство) и липса на гражданска ангажираност;
- Овластяване на ромската жена, засилване на способността за правене на

[39] Равенството между половете и приобщаването на ромите Звено „Социално развитие“, регион Европа и Централна Азия, Световната банка, януари 2014 г.

стратегически избори за своето бъдеще;

Отчитайки досегашното изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020), като основни стратегически намерения биха могли да се изведат:

- По-добра координация и интегриран подход при реализиране на политиките и мерките;
- Споделена отговорност, която включва припознаване от всички заинтересовани страни на собствените отговорности при провежданите политики;
- Ефективност и ефикасност на прилаганите политики;
- Прилагане на иновативни и гъвкави подходи, мултиплициране на добри практики и подходи в политиките за приобщаване и участие на ромите;
- Подобряване на информационното осигуряване, по-голяма публичност на позитивните примери.

4. Рискове за осъществяване на политиките:

- Недостатъчна ресурсна (вкл. финансова) обезпеченост за провеждане на политиките;
- Фалшиви новини, манипулиране на обществени нагласи и реакции срещу провежданите политики;
- Ролята на дигиталните технологии във всички професионални области, което от своя страна създава нова работна среда и съответно нови изисквания за цифрови умения (нивото на цифровите умения на населението на България продължава да е много ниско).

АНАЛИЗ НА ВЪТРЕШНИТЕ (СИЛНИ И СЛАБИ СТРАНИ) И ВЪНШНИТЕ (ВЪЗМОЖНОСТИ И ЗАПЛАХИ) ЗА СРЕДАТА ФАКТОРИ, КАКТО И ПРИЧИНИТЕ, ПРЕДОПРЕДЕЛЯЩИ СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ

Силни страни	**Слаби страни**
• Налични стратегически документи и добре развита/усъвършенстваща се нормативна уредба на национално ниво за изпълнението на отделните секторни политики; • Ясна обвързаност и съгласуваност на националната политика с европейските приоритети, принципи и индикатори; • Натрупан капацитет и опит в мобилизирането и използването на средства от европейските фондове в	• Недостатъчно или частично припознаване на ангажименти по изпълнението на политиките от отговорните институции; • Недостатъчна кадрова и финансова обезпеченост на политиките; • Високи нива на икономически неравенства, в това число и силни регионални различия и диспропорции; • Висок дял на лицата в риск от бедност в т. нар. джобове на бедност;

подкрепа изпълнението на политиките; • Създадени дългосрочни партньорства с НПО и научни институции; • Изградена Национална ромска платформа, обхващаща ромски и про-ромски организации и активисти от голям брой населени места; • Изграден и функциониращ Механизъм за междуинституционална координация при формулирането, изпълнението, мониторинга и оценката на изпълнението на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020) и на политиката по етническите и интеграционните въпроси • Изградено добро взаимодействие с областните и общинските експерти по етническите и интеграционните въпроси. **Възможности** • Подобряване на процеса по координация и взаимодействие при планирането, изпълнението и мониторинга на изпълняваните политики; • Прилагане на иновативни и гъвкави подходи при ефективно усвояване на средствата от Европейските структурни фондове за целите на реализираните политики; • Повишаване на квалификацията и уменията на работната сила; • Утвърждаване на принципите на демократичната държава, с акцент върховенство на закона и антидискриминация, сред уязвимите общности и в отношението на обществото към тях; • Подобряване на взаимодействието с представители на гражданския	• Ниско ниво на цифрови умения на населението в т.ч. и ромската общност. **Заплахи** • Задълбочаване на социално-икономическите неравенства; • Негативните демографски процеси; • Повишаване на дела на лицата в риск от бедност или социално изключване; • Продължаваща тенденция на регионални диспропорции; • Недостатъчна ресурсна обезпеченост за провеждане на политиките; • Манипулиране на обществени нагласи и реакции срещу провежданите политики; • Висока уязвимост на младежи до 29 години, които са неравнопоставена група на пазара на труда; • Непредвидими социални и икономически последици от пандемията от COVID-19.

сектор; • Навлизане на дигиталните технологии в почти всички професионални области, което създава нова работна среда, изискваща цифрови умения.	

IV. ВИЗИЯ

Постигане на равенство, приобщаване и участие на уязвими етнически групи и общности като ромите във всички обществени сфери за успешно и устойчиво развитие на българското общество.

V. СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ

Създаване на условия за равнопоставеност, приобщаване и участие на ромите, чрез осигуряване на достъп до права, стоки и услуги, участие във всички сфери на обществения живот при спазване принципите на върховенство на закона и недискриминация.

VI. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ И ХОРИЗОНТАЛНИ ЦЕЛИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО

Сериозността на отделните предизвикателства във всяка област на политиката и взаимозависимостта на проблемите изисква многоизмерен интегриран подход, съчетаващ инвестиции в заетост, образование, здравеопазване и жилищни условия.

Мерките, свързани с прилагането на общи и секторни политики, се основават на предварително идентифициране на нуждите на местно, регионално и национално ниво, изготвено от държавните институции от всички равнища в партньорство с местните ромски общности, неправителствени организации и други заинтересовани страни, отговорни за тези политики, при прилагане на подхода „отдолу-нагоре“ и включени в териториалните стратегии и планове на регионално и общинско ниво (Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 и Плановете за интегрирано развитие на общините).

За постигане на напредък в рамките на периода 2021-2030 Стратегията залага на следните **водещи принципи:**

- Превантивност на мерките – предприемане на действия за отстраняване и намаляване на причините за риск от неравнопоставеност и социално изключване;
- Ефикасност, кохерентност и ефективност – кохерентност между рамката на ЕС и други политики, инструменти за финансиране и правни инструменти на ЕС (Европа

2020, Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), антидискриминационно законодателство, разширяване). Реализиране на цели и мерки за постигане на напредък към целите за равенство, приобщаване и участие на ромите;

- Допълняемост – допълване с други стратегически документи и национални програми
- Партньорство – поставяне на общи цели, приемане на съгласувани подходи за работа, споделяне на информация и опит между всички заинтересовани страни;
- Недопускане на дискриминация - пълноценно и активно участие на всички в обществения живот;
- Включване на лица от маргинализираните групи в дейностите по промяна на условията и начина на живот с постепенно нарастване на тяхната ангажираност до пълно обхващане на всички жители в съответното населено място.
- Иновативност в прилагане на нови подходи в политиките за равенство и приобщаване.

Водещи при изпълнението на Стратегията са също така и Десетте общи основни принципа за включване на ромите, приети от Съвета на Европейския съюз на 8.06.2009 г.:

1) Конструктивни, прагматични и недискриминационни политики;
2) Изрична, ясно определена но не изключителна насоченост;
3) Междукултурен подход;
4) Приобщаване към мнозинството;
5) Осъзнаване на измерението за равенството между половете;
6) Трансфер на основани на фактите политики;
7) Използване на инструменти на ЕС;
8) Участие на регионалните и местните власти;
9) Участие на гражданското общество;
10) Активно участие на ромите.

Тези принципи са базата при формулирането, изпълнението, наблюдението и оценката на приобщаващи политики за ромите. Те насърчават провеждането на надграждащи, конструктивни, прагматични и недискриминационни политики, подхода на утвърдителните мерки, междукултурния подход, като не изключват прилагането им към други граждани в уязвимо положение. Вземат предвид потребностите и положението на ромските жени.

Принципите се отнасят до ключови фактори за успех като трансфер на доказано добри практики, използване на инструментите (законодателни, финансови и координационни) на Общността, участие на регионалните и местните власти, въвличане на гражданското общество и активното участие на ромите.

Постигането на справедливост и приобщаване изисква повишено използване и по-добро насочване на ресурсите, както и участието и партньорството на ромските общности, всички правителствени нива, сектори и заинтересовани страни.

Хоризонтални цели:

Политиките за приобщаване на ромите представляват неразделна част от общонационалните политики за повишаване благосъстоянието на българския народ. За тяхното постигане ще допринесат взаимно подсилващи се хоризонталните цели – равенство,

приобщаване и участие[40]:

1. Ефективно равенство: Борба за предотвратяване на прояви на антиромски нагласи и дискриминация срещу ромите като цяло;

2. Социално-икономическо приобщаване: Намаляване на бедността и социалната изключване и премахване на социално-икономическите различия между ромите и останалата част от българското общество;

3. Значително участие: Насърчаване на участието чрез овластяване, сътрудничество и доверие.

Секторни цели:

Четири **секторни цели** подчертават продължаващото значение на четирите области на политиката, заложени в Стратегията. По отношение на образованието, заетостта, здравеопазването, жилищните условия, както и основни услуги, както и трите хоризонтални цели (осигуряване на реална равнопоставеност, социално-икономическо приобщаване и участие на ромите) са от значение:

• Повишаване на ефективния достъп до качествено приобщаващо образование;

• Повишаване на ефективния достъп до качествена и устойчива заетост;

• Подобряване на здравния статус на ромите и увеличаване на ефективния достъп до качествени здравни и социални услуги;

• Повишаване на ефективния достъп до адекватни десегрегирани жилища и основни услуги.[41]

Подходи:

За приобщаващите политики е необходима комбинация от целенасочени и основни подходи. Стратегията следва подход, основан на разработване на общи политики (мейнстрийм) с прилагане на целеви мерки по сектори, особено на местно ниво. Целевият подход е предназначен да компенсира неравенствата.

Дейностите по отделните приоритетни направления ще бъдат изпълнявани чрез взаимна допълняемост на следните подходи:

• Насърчаване на позитивни действия за преодоляване на различни форми на неравнопоставеност във всички обществени сектори; утвърждаване на позитивни обществени нагласи към ромската общност;

• Насърчаване на позитивни действия за преодоляване на традиционни практики в ромската общност, които нарушават правата на жените и децата;

• Насърчаване на участието и партньорството на всички заинтересовани страни;

• Интегриран подход за териториално развитие, при който на териториален принцип едновременно се предприемат мерки и обединяват ресурси по различни приоритети, основани на местните специфики и нужди и ангажираност на всички заинтересовани страни в посрещането на специфичните местни предизвикателства;

[40] РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА Аналитичен доклад, придружаващ СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И СЪВЕТА, Съюз на равенството: Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите и придружаващото я предложение за преработена препоръка на Съвета относно националните стратегически рамки за равенство, приобщаване и участие на ромите;{COM (2020) 620 final} - {COM (2020) 621 final}.

[41] Напр. течаща вода, адекватна канализация, събиране и управление на отпадъци, екологични услуги, електричество, газ, достъп до транспорт, финансови услуги и цифрови комуникации (в съответствие с принцип 20 от Европейския стълб на социалните права). Оперативна цел в рамките на тази секторна цел е насърчаване на екологичната справедливост и борба с ощетяване по отношение на околната среда (вж. приложение 2 към COM (2020) 620 final).

• Диференциране на подходите, методите и средствата за осъществяване на политиките за приобщаване, съобразно особеностите на социалните и демографски подгрупи сред ромската общност.

VII. ПРИОРИТЕТИ

1. ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Министерството на образованието и науката (МОН) е водеща отговорна институция за изпълнение на целите в Стратегията в приоритет „Образование и обучение". Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ), който е второстепенен разпоредител с бюджет към МОН, подпомага провеждането на политиката за образователна интеграция, интеркултурно образование, работа с родители и представители на общността, в това число образователни медиатори.

МОН изпълнява държавната политика за равноправна интеграцията на ромите в българското общество чрез два глобални процеса: приобщаващото образование и образователната интеграция като основополагащи компоненти за ефективното социално включване на българските граждани от ромски произход, като тези процеси са гарантирани за изпълнение чрез Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), Наредбата за приобщаващо образование и Програма за дейността на ЦОИДУЕМ (2019 – 2021 г).

С приемането на ЗПУО и извеждането на приобщаващото образование като приоритетна политика МОН активно и последователно изпълнява мерки за осигуряване условия за осъществяване на приобщаващо образование, което се изразява в прилагането на диференциран и индивидуализиран подход към децата и учениците, включително от уязвими групи, в това число роми, чрез компенсиране на затрудненията при усвояването на учебното съдържание, липсата на мотивация и трудностите при завършване на клас, етап или степен на образование. Прилагат се мерки и за развитие потенциала на онези от тях, за които майчиният език е различен от българския и които не владеят добре български език. Заедно с работата по Механизма за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст приоритетно се осъществява и работа с родители от уязвими групи, в това число роми.

Предизвикателство продължава да бъде диспропорцията по отношение на образователното равнище между селските и градските райони. Предвид това е необходима целенасочена подкрепа за населението в училищна възраст в селските райони, като условие за постигането на баланс в образованието. Затова от съществено значение са инвестициите в образователна инфраструктура в селските райони.

Прилагането от 2018 г. на мерки за образователните институции с концентрация на деца и ученици от уязвими групи позволява насочването на ресурс към така наречените „сегрегирани" или „вторично сегрегирани" детски градини и училища, както и води до подобряване на условията за провеждане на образователен процес в тях.

Ситуацията с разпространението на COVID-19 изправи българската образователна система пред сериозно предизвикателство – да се модернизира по такъв начин, че да не задълбочи дистанцията в образованието, вкл. повишаване нивото на цифровите умения и въвеждането на цифровите технологии като ключов елемент на модерното училище. Във

връзка това в образователната система е въведено обучение в електронна среда чрез използване на средствата на информационните и комуникационните технологии (ИКТ).

Въведените нормативни промени осигуряват възможност на учениците да усвоят учебното съдържание за съответния клас за учебната 2019-2020 година и да се предотврати възникването на обучителни затруднения. Промените осигуряват прилагането на принципите за равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и на всеки ученик, както и за равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование.

Предложените в настоящата Стратегия цели са в съответствие със Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), която е изготвена от МОН в сътрудничество със заинтересованите страни. Рамката има ясна и широко споделена визия за образованието до 2030 година, с очертани основни приоритетни области за развитие, а така също и съгласуваност на политиките и мерките в отделните стратегически документи. В съответствие със Стратегическата рамка е разработена и Програма за образование 2021-2027 г., която осигурява подкрепа както на хоризонтален принцип за всички деца и ученици, сред които и от уязвими групи, включително роми, чрез системни операции на територията на цялата страна, така и целенасочена подкрепа за маргинализирани групи като ромите, в т.ч. чрез подход Интегрирани териториални инвестиции (ИТИ) и подход Водено от общностите местно развитие (ВОМР).

Поставените цели изискват през следващите десет години да бъдат изпълнявани политики в областта на образованието, обучението и ученето, които позволяват бърза адаптация към външните за средата въздействия и използване в максимална степен на вътрешните за системата фактори.

Оперативна цел: Създаване на условия за осъществяване на качествено и приобщаващо образование, както и за образователна интеграция и интеркултурно образование за деца и ученици, в т.ч. за уязвими групи, включително роми.

Общи цели:

1. Ефективен обхват, включване и реинтеграция на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст от уязвими групи, включително роми.
2. Осигуряване на условия за осъществяване на приобщаващо образование и образователна интеграция на за деца и ученици от уязвими групи, включително роми.
3. Повишаване на качеството на образование в детски градини и училища с концентрация на деца и ученици от уязвими групи, включително роми
4. Преодоляване на процесите на обособяване (т.н. сегрегация и вторична сегрегация) в детски градини и училища чрез образователни мерки за десегрегация.
5. Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците с различни етнокултурни маркери, включително роми чрез утвърждаване на интеркултурното образование, като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система.
6. Ефективно взаимодействие „образователна институция – семейство“ с фокус върху родители от уязвими групи, включително роми, за повишаване значимостта на образованието чрез промяна на нагласите.
7. Насърчаване на участието на лица от уязвими групи, включително роми, в продължаващо образование и/или професионална квалификация и/или висше образование.

Необходимо условие за осъществяването на тези цели е и активното сътрудничество между детските градини и училищата с държавните и местните органи в социалната и

здравната сфера, с образователните медиатори и местните общности. В изпълнение на този приоритет ще се реализират и дейности за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинствени групи в уязвимо положение, с фокус върху ромите, посредством предоставянето на образователна и социална подкрепа.

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Образование и обучение“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритет „Образование и умения“ от „НПР: България 2030“ и изпълнението на отделни аспекти от Цел 4 „Осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за учене през целия живот за всички“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: МОН, Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ), Министерството на труда и социалната политика (МТСП), общини.

Партньори: Регионални управления на образованието (РУО), Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД), Агенцията за социално подпомагане (АСП)/Дирекциите „Социално подпомагане“ (ДСП), областни администрации, образователни институции, образователни медиатори, НПО.

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство (ФМ на ЕИП) 2014-2021, Норвежки финансов механизъм (НФМ) 2014-2021 и други донорски програми.

2. ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Министерството на здравеопазването (МЗ) е водеща отговорна институция за изпълнение на целите в Стратегията в приоритет „Здравеопазване“.

Подобряването на здравето на всички граждани е в основата на политиките в областта на общественото здраве. Целите, свързани с този приоритет, са насочени към активна промоция на здравето и превенция на хроничните незаразни болести и социално значими болести, и активното подпомагане на уязвими групи да получат ефективен достъп до здравни грижи и здравно обслужване.

Провеждането на политики в областта на здравната профилактика сред лицата в риск, при които е налице и висока мобилност и затруднен достъп до медицински грижи, ще осигури устойчивост на превантивните дейности не само сред уязвимите общности, но и сред обществото като цяло; подкрепа и медицински грижи, за ограничаване разпространението на COVID-19, ваксинационни програми и др.

Достъпът до здравни услуги се гарантира чрез посредничеството на здравните медиатори, които са свързващо звено между уязвимите групи от населението и системата на здравеопазването.

Оперативна цел: Равнопоставеност в достъпа до качествено обществено здравеопазване и подобряване на здравословното състояние на населението в обособените уязвими етнически общности, с концентрация на бедност.

Общи цели:

1. Подобряване на майчиното и детското здравеопазване в обособените уязвими етнически общности с концентрация на бедност. Системно провеждане на дейности, осигуряващи здравните аспекти на ранното детско развитие.
2. Подобряване на достъпа до качествено обществено здравеопазване на лица, намиращи се в ситуация на бедност и социална уязвимост.
3. Намаляване на стигмата и дискриминацията на хора от уязвими групи и повишаване на информираността в областта на общественото здраве.
4. Развитие на концепцията за здравна медиация.
5. Осигуряване на устойчиво изпълнение на политиката по отношение провеждането на ваксинопрофилактиката и разширяване на обхвата на ваксинираните лица с оглед изпълнение на имунизационния календар, националните ваксинационни програми и поддържане на висок имунизационен обхват.

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Здравеопазване“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритет „Здраве и спорт“ от „НПР: България 2030“ и има основна роля за изпълнението на Цел 3 „Осигуряване на здравословен живот и насърчаване благосъстоянието на всички във всяка възраст“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: МЗ, НЗОК, общини.

Партньори: Регионални здравни инспекции **(**РЗИ), НПО, областни администрации, общини, Националната мрежа на здравните медиатори.

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ФМ на ЕИП 2014-2021, НФМ 2014-2021 и други донорски програми.

3. ЗАЕТОСТ

Министерството на труда и социалната политика (МТСП) е водеща отговорна институция за изпълнение на целите в Стратегията в приоритет „Заетост”.

Успешната интеграция на пазара на труда и повишаване на пригодността за заетост на групите в неравностойно положение на пазара на труда е един от основните приоритети на активната политика по заетостта. Чрез прилагането на комплекс от мерки за подпомагане на бързи и качествени преходи от неактивност и безработица към заетост или от образование към заетост се цели успешната интеграция на тези лица, както на пазара на труда, така и в социално-икономическия живот на страната.

Превантивният ефект срещу социалното изключване и маргинализацията заемат особено важно място в политиката по заетостта. Икономически неактивните лица, вкл. ромите са потенциална работна сила на пазара на труда. Тяхното интегриране на пазара на труда и активно включване в заетост ще продължи с прилагането на подходящи целенасочени действия.

Докато малко повече от един на десет етнически българи спада към групата на неактивните младежи, това важи за близо един от трима етнически турци и двама от

трима роми. Според изследване на Института по пазарна икономика[42] това има голямо значение за политиките, тъй като то показва, че са необходими продължаващи усилия, така щото образователната система и трудовият пазар да съумяват в по-голяма степен да интегрират представителите на етническите малцинства, независимо от образователното ниво, пола или региона, както това се случва с представителите на българския етнос.

Безработните младежи до 29 години са една от приоритетните целеви групи на активната политика на пазара на труда. Своевременна подкрепа на младите хора ще се предоставя чрез изпълнението на новата Препоръка на Съвета на ЕС „Мост към работни места – укрепване на Гаранцията за младежта“.

Целенасочените мерки за насърчаване на активното поведение на младежите, повишаването на пригодността им за заетост, подпомагането на тяхната инициативност и предприемчивост, повишаването на мотивацията им за труд и успешната им интеграция в заетост, противодействието на дискриминацията на пазара на труда са важен елемент за постигане на целите на приоритета.

Стратегията насочва внимание към младежите, които по-трудно намират работа, поради по-ниската конкурентоспособност на пазара на труда, като безработни до 29 години; младежи, които са без работа, необхванати от системите на заетост, образование и обучение (NEETs); младежи, рано отпаднали от системата на образованието.

Пандемията от COVID-19 показа, че е необходимо да се развие капацитета на институциите на пазара на труда с цел постигане на по-добро управление на мерките в извънредни ситуации, като се активират програмите за заетост.

За улесняване достъпа до заетост и обучение на безработни лица и хора, получаващи социални помощи и намаляване периода на социално подпомагане ще се прилагат интегрирани услуги по заетост и социално подпомагане

Оперативна цел: Равнопоставен достъп и подобряване реализацията на ромите на пазара на труда и повишаване на дела на заетите сред тях; намаляване на социалните неравенства и активното им социално приобщаване.

Общи цели:

1. Равнопоставен достъп до пазара на труда чрез:

-Насърчаване на работодатели да създават работни места за групи в неравностойно положение на пазара на труда;

-Насърчаване на предприемачество и собствен бизнес за групи в неравностойно положение на пазара на труда;

-Насърчаване на дуалното обучение, стажуването и чиракуването, както и на валидирането на придобитите умения;

- Повишаване на квалификацията вкл. преквалификация към търсени професии;
- Подкрепа за придобиване и усъвършенстване на дигитални умения и компетенции сред търсещите работа лица, с фокус върху младежите и продължително безработните;
- Подобряване на посредническите услуги по заетостта;
- Подобряване достъпа до заетост и обучение чрез интегрирано предоставяне на услуги по заетост и социално подпомагане;
- Повишаване на участието на жени от уязвимите общности на пазара на труда, с фокус върху уязвимите възрастови групи 18-29 г. и 55+ г.;
- Подкрепа за придобиване на зелени умения;

[42] *Оценка на NEET в България и мерки на политиката за тяхната ефективна интеграция. ИПИ, 2019*

- Насърчаване на социалния и гражданския диалог в подкрепа на трудовата реализация на ромите;
- Активиране на продължително безработни и икономически неактивни лица, чрез насърчаване на трудовото медиаторство.

2. Социална икономика:

- Популяризиране на социалното предприемачество сред лица от ромската общност чрез провеждане на информационни кампании/прояви/уебинари.

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Заетост“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритет „Социално включване“ от „НПР: България 2030“ и има основна роля за изпълнението на Цел 1 „Изкореняване на бедността във всичките й форми и навсякъде“ и някои аспекти от Цел 2 „Край на глада – постигане на продоволствена сигурност и по-добро хранене, стимулиране на устойчиво селско стопанство“, Цел 5 „Постигане на равенство между половете и овластяване на всички жени и момичета“, Цел 8 „Насърчаване на приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достойни условия на труд за всички“ и Цел 10 „Намаляване на неравенството между и в рамките на държавите“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: МТСП, АЗ, общини.
Партньори: АСП, областни администрации, НПО.
Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ФМ на ЕИП 2014-2021, НФМ 2014-2021 и други донорски програми.

4. ЖИЛИЩНИ УСЛОВИЯ

Министерството на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) е водеща отговорна институция за изпълнение на целите в Стратегията в приоритет „Жилищни условия”.

По-голяма част от ромите живеят в т. нар „обособени ромски квартали”, където жилищните условия са крайно неприемливи. Обособените квартали продължават да бъдат една от основните пречки за цялостната интеграция на ромите в обществото, тъй като условията на живот в тях водят до задълбочаване на изключването им, до занижаване на възможностите за подобряване на образователния, социално-икономическия и здравния статус и до маргинализиране на значителна част от общността.

Възможните решения по отношение на жилищните условия на ромското население следва да бъдат интегрирани в по-широки национални дейности и законодателни инициативи. Те следва да бъдат насочени основно към регулиране и благоустрояване на ромските квартали, разширяване на възможностите за изграждане на собствени домове от семействата и в по-малка степен към програми за социално жилищно настаняване или подпомагане на семейства с междупоколенческа бедност, особено с малки деца и деца-ученици, болни членове на семейството, непълни семейства и други.

В програмите за социално жилищно настаняване, ромите следва да бъдат включени съвместно със семейства от мнозинството. За да се осигури успеха на такива програми е

необходимо да се предвиди дългосрочна социална и психологическа подкрепа. В тези програми водеща роля имат общините което е свързано и с увеличаването на общинските жилища.

Включването на ромски семейства в програми за настаняване в социални жилища е обвързано с предоставяне на интегрирана междусекторна подкрепа, включваща социални, здравни, образователни услуги, а също и услуги в сферата на заетостта.

Насърчават се дейности, които са свързани с изпълнение на проекти, осигуряващи подкрепа за социалната интеграция на маргинализирани групи в т.ч. и роми чрез подобряване на жилищните условия, при осигурени кадастрална и градоустройствена основа, изграждане на техническа инфраструктура за квартали с компактно ромско население и за нови терени, предназначени за ниско жилищно строителство, изграждане на социални жилища и обекти на социалната инфраструктура.

Оперативна цел: Подобряване на жилищните условия, включително и на прилежащата техническа инфраструктура и инфраструктура за публични услуги.

Общи цели:

1. Установяване на работещ механизъм за оценка на жилищния фонд в зони с компактно ромско население;
2. Осигуряване на условия за придобиване на финансово достъпни жилища и условия за въвеждане на алтернативни модели на социални жилища за домакинства от зоните с концентрация на бедност;
3. Изграждане/реновиране на инфраструктура за предоставяне на интегрирани здравно-социални и социални услуги в общността за уязвими групи;
4. Реконструкция на обекти на социалната инфраструктура за целите на образованието, културата и др.;
5. Търсене на инструментариум за подобряване на правните и икономически условия за премахване на несъответстващите на Закона за устройството на територията (ЗУТ)/законодателството жилища и квартали. Приемане на Закон за изменение и допълнение на Закона за устройството на територията за въвеждане на принципа на съразмерност при издаване на заповед за премахване на незаконен строеж, представляващ единствено жилище за неговите обитатели;
6. Разширяване на законния достъп до качествена вода, електричество и канализация в обособените квартали с концентрация на бедност. (Цел 6 попада в обхвата на областното планиране и ще се изпълнява от общините).

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Жилищни условия“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритети „Социално включване“ и „Местно развитие“ от НПР и има основна роля за изпълнението на Цел 11 „Превръщане на градовете и селищата в приобщаващи, безопасни, адаптивни и устойчиви места за живеене“ и цел 6 „Осигуряване на достъпност и устойчиво управление на водата и канализацията за всички“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: МРРБ, общини.

Партньори: Министерството на вътрешните работи (МВР), МЗ, АСП, областни администрации, НПО.

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ФМ на ЕИП 2014-2021, НФМ 2014-2021 и други донорски програми.

5. ВЪРХОВЕНСТВО НА ЗАКОНА И АНТИДИСКРИМИНАЦИЯ

Върховенството на закона, гарантирането на живота, достойнството и правата на личността в условията на равнопоставеност и недопускането на дискриминация, основана раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние са базисни принципи в една демократична и правова държава. Като висши ценности, те са намерили и своята конституционна регламентация в страната (чл. 4, ал. 2 и чл. 6 от Конституцията на Република България).

В България е приета и основната правна рамка за борба с дискриминацията. Основополагащ е Законът за защита от дискриминация, с който е създаден и нарочен независим държавен орган – Комисията за защита от дискриминация, която да разглежда и да се произнася по жалби, свързани с пряка и непряка дискриминация както на конституционните основания, така и на база увреждане, възраст, сексуална ориентация и на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна. Със Закона за Омбудсмана на Омбудсмана е възложена функцията да защитава правата и законните интереси на гражданите срещу незаконосъобразни действия и бездействия от администрацията. Със Закона за държавния служител, Кодекса на труда и подзаконовите нормативни актове по прилагането му, и етичните кодекси в администрациите са уредени въпросите за поведението на служителите при изпълнението на служебните им задължения, включително за защита на правата, законните интереси и свободите на гражданите. Със специални закони – Закон за равнопоставеност на жените и мъжете, Закон за закрила на детето, Закон за хората с увреждания, Закон за защита от домашно насилие и др. са предвидени специални мерки за защита спрямо лица и групи в уязвимо положение. Наказателният кодекс на Република България определя като престъпления проповядването или подбудата към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност (чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин); геноцида и апартейда; обидата и клеветата; трафика на хора; принудата за встъпване в брак; склоняването към проституция и други действия, на които често жертва са представители на лица, принадлежащи към етнически малцинства.

Законът за адвокатурата и най-вече Законът за правната помощ създават механизъм за оказване на правна помощ на лица, пострадали от нарушения или жертви на престъпления, включително и на база на тяхната етническа принадлежност и в случаите, в които тези лица не разполагат с необходимите финансови средства да си осигурят такава.

Като държава-членка Република България отговаря за прилагането на европейското право (Харта на основните права на ЕС, Расова директива 2000/43).

Независимо от наличието на тази правна рамка, дискриминационните прояви и антиромските нагласи продължават да създават бариери пред ромската общност въпреки доказателствата за намаляване на усещането за дискриминация сред ромите.

Продължава крайната бедност, безработицата, ниското ниво на образование в сегрегирани училища и класове, неадекватните жилищни условия, лошото здравеопазване и благосъстояние сред част от ромското население, които поставят в неравноправно положение

представителите на тези общности.

Социалната изолация засилва предразсъдъците срещу ромите, което прави тяхната маргинализация социално приемлива и засилва антиромските нагласи. Ромите продължават да се сблъскват с дълбоко вкоренени негативни обществени нагласи и предразсъдъци.

Ромските жени навсякъде в Европейския съюз все още са изправени пред неравенства в много отношения, които крайната бедност, изключването и дискриминацията засилват още повече.

Ромските деца и жени се сблъскват с различни форми на дискриминация, включително и множествена дискриминация, трафика на хора, бракове на непълнолетни и принудителни бракове.

Ето защо, за предстоящия период основен акцент е поставен върху ефективно прилагане на съществуващата нормативна уредба за борба с антиромските нагласи и дискриминацията чрез повишаване на институционалната култура и експертен капацитет на публичните институции, повишаване на доверието в тяхната дейност с акцент върху правозащитната и правораздавателна такава, повишаване на информираността на представителите на ромските общности за техните права и механизмите за тяхната защита за преодоляване на препятствията и бариерите пред достъпа до правосъдие, повишаване на обществената култура за правата на човека и историята на ромите, за да се разберат причините за социалното изключване и бедността, повишаване на обществената осведоменост за случаите на расизъм, дискриминация и техните негативни последици за обществото и промяна на обществените нагласи и стереотипи.

Целите в приоритета ще засилят борбата с дискриминацията като разширят фокуса на работата по приобщаването и участието на ромите в нови хоризонтални и структурни области извън заетостта, образованието, здравеопазването и жилищното настаняване.

Оперативна цел: Гарантиране правата на гражданите, с акцент върху жените и децата, защита на обществения ред, недопускане и противодействие на проявите на нетолерантност и на „език на омразата”.

Общи цели:

1. Повишаване гаранциите за ефективна защита на правата на българските граждани в уязвимо социално положение, принадлежащи към различни етнически групи. Ефективно прилагане на политиките за интеграция на ромите за постигане на равенство, достойно съществуване и пълноценно участие в обществения живот:

- Подобряване на мерките за идентифициране, превенция и зашита на жертви на антиромски нагласи, езика на омразата и престъпленията от омраза;
- Подобряване на услугите по правна защита на лица, принадлежащи към етнически малцинства, както и на лица, живеещи в домакинства с дълбока бедност;
- Подобряване на мерките за ефективно наказателно правораздаване в случаи на език на омразата и престъпления от омраза;
- Системно прилагане на мерки, постепенно повишаване на правната култура сред общностите в уязвимо социално-икономическо положение;
- Подобряване на мерките за закрила на малолетни и непълнолетни лица, принадлежащи към етнически малцинства, както и на деца, живеещи в домакинства с дълбока бедност.

2. Повишаване на институционалната култура и експертния капацитет на публичните институции (в т.ч. национална и местна администрация, съд, прокуратура и органи на МВР)

по отношение на политиките за разнообразие, равнопоставеност, достойнство и основни човешки права на ЕС. Преодоляване на културните бариери в общуването и всякакви форми на дискриминационни нагласи:

- Повишаване на информираността по отношение на „равноценността“ на културите и

уважение на културното многообразие;

- Повишаване на информираността за бедността като фактор за появата на негативни социални феномени и за етническата хетерогенност на зоните с концентрация на бедност;
- Изграждане на капацитет за работа с лица, живеещи в дълбока бедност и лица от малцинствени общности (т.е. с различен език, религия, общностен етнос и т.н.) – с респект към различието, достойнството и основните човешки права; обучения, семинари и други форми;
- Провеждане на междуинституционално сътрудничество за подобряване на диалога с уязвимите групи; обучения, семинари и други форми;
- Провеждане на публични кампании за изграждане на култура за политиките за разнообразие, равнопоставеност, достойнство и основни човешки права на ЕС и повишаване на нивото на обществена чувствителност към проявите на антиромски нагласи и дискриминация.

3. Повишаване на капацитета на правоприлагащите органи по отношение на борбата с престъпленията и проявите на дискриминация, насилие или омраза, основани на етническа принадлежност:

- Подобряване на мерките за социална реинтеграция на лишените от свобода, принадлежащи към етнически малцинства или произхождащи от социална среда, характерна с дълбока бедност, вкл. чрез целенасочено междуинституционално подпомагане;

4. Формиране на култура за равнопоставеност на ромските жени. Насърчаване на тяхното пълноценно индивидуално, социално и икономическо участие в обществения живот;

- Повишаване на информираността на ромите с акцент върху ромските,жени и младежи, във връзка с възможностите за достъп до правна помощ;
- Подобряване достъпа на ромските жени до правна помощ и правосъдие.

5. Предприемане на целенасочени мерки и иновативни интегрирани услуги за повишаване

на родителския капацитет в подкрепа на уязвимите семейства, подобряване на родителската грижа и за защита правата на децата:

- Повишаване на информираността на децата и техните семейства относно правата на детето, регламентирани в международни и национални стандарти и съществуващи социални, здравни, образователни и други публични услуги;
- Повишаване на информираността на децата и техните семейства относно превенция на насилието сред и срещу деца;
- Подобряване на мониторинга и контрола по спазване правата на детето.

6. Повишаване на гражданското участие и информираност за гражданските права и задължения на лицата, живеещи в зоните с концентрация на бедност:

- Повишаване на правната култура на ромите във връзка с придобиването, ползването и

съхраняването на български лични документи;

- Повишаване на информираността и гражданската култура на ромите във връзка с правата и задълженията по отношение на образованието, здравеопазването, жилищните условия и заетостта;
- Повишаване на информираността на ромите за адекватна реакция срещу езика на омразата и фалшивите новини, засилващи атниромските нагласи и дискриминация;

- Превенция на нежелани социални феномени в зоните с концентрация на бедност (в т.ч.

ранни бракове, домашно насилие, битова престъпност и противообществени прояви). Изграждане от страна на общината и правоохранителните институции на системи за видеонаблюдение, аналогични за останалата част на населените места;

- Приобщаване на лица от ромската общност към дейността по опазване на обществения

ред, чрез включването им в Местните комисии за обществен ред и сигурност.

7. Увеличаване на усилията в борбата с трафика на хора чрез ефективно прилагане на заложеното в документите на ООН, СЕ и ЕС и използване на съществуващите в ЕС инструменти:

- Превенция на специфичните форми на трафик на хора в зоните с концентрация на бедност и осигуряване на допълнителни мерки при защита на жертвите на трафик на хора, принадлежащи към етнически малцинства, с цел понижаване на броя на случаите на трафик на хора и повишаване на разкриваемостта и съдебните производства срещу трафиканти;

- Разработване и прилагане на услуги за реинтеграция на деца – жертви на трафик с цел

ефективна социализация на тази най-уязвима група, постигане на благосъстояние и цялостно развитие.

8. Решаване на проблема с липсата на документи за самоличност и правния статут на

български граждани от уязвими общности, в т.ч. и роми.

9. Утвърждаване на толерантни междуетнически отношения чрез спорт

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Върховенство на закона и антидискриминация“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритет „Социално включване“ от „НПР: България 2030“ и има основна роля за изпълнението на Цел 5 „Постигане на равенство между половете и овластяване на всички жени и момичета“, Цел 10 „Намаляване на неравенството между и в рамките на държавите“, Цел 16 „Насърчаване на мирни и приобщаващи общества за устойчиво развитие, осигуряване на достъп до правосъдие за всеки и изграждане на ефективни, отговорни и приобщаващи институции на всички нива“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: Министерството на правосъдието, Министерството на вътрешните работи (МВР), МОН, МЗ, МТСП, Министерството на културата (МК), Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД), ГРАО, общини, областни администрации, Комисията за защита от дискриминация, консултативни структури.

Партньори: областни администрации, общини и НПО.

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ФМ на ЕИП 2014-2021, НФМ 2014-2021 и други донорски програми.

6. КУЛТУРА И МЕДИИ

Ромската култура е част от европейското културно пространство и част от културното многообразие в страната. Опазването на културното наследство на ромите, насърчаването на творческото развитие, културното взаимодействие и участието в културния живот на страната имат решаваща роля за социалното сближаване.

Целите в приоритета са насочени към подобряване на условията и разширяване на възможностите за социализация чрез културен диалог.

В Националния план за действие са разработени последователни мерки за опазване и популяризиране на традиционната култура на ромската общност и за подобряване на условията за творческо развитие и участие в културния живот.

Специално внимание е отделено на решаващата роля на медиите за намаляване на антиромските нагласи посредством недискриминационно отразяване на представителите на ромската общност; разпространяване на положителни образи за ромите и ползите от интеркултурализма и приобщаването в медиите.

Оперативна цел: Подобряване на условията за равнопоставен достъп на ромската общност до обществения културен живот, съхранение и популяризиране на ромската традиционна култура, развитие и популяризиране на творчеството като фактори за културна интеграция и социално сближаване. Преодоляване на езика на омразата и възпроизвеждането на предразсъдъци към ромите в медиите с оглед на изграждане на позитивен образ на общността.

Общи цели:

1. Съхраняване и популяризиране на традиционната култура на ромската общност.
2. Насърчаване на творческото развитие на представители на общността.
3. Стимулиране на ромската общност за активно участие в обществения културен живот и насърчаване на междукултурния диалог.
4. Деетнизиране на феномените на бедност в българските обществени медии.
5. Борба с ксенофобията, расизма, антиромските нагласи и езика на омразата в медийното пространство.

Мерките за постигане на целите са заложени в Плана за действие за изпълнение на Стратегията.

Изпълнението на мерките по приоритет „Култура и медии“ ще допринесе за изпълнение на индикаторите по приоритет „Култура, наследство и туризъм“ от „НПР: България 2030“ и има основна роля за изпълнението на Цел 8 „Насърчаване на приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достойни условия на труд за всички“, Цел 11 „Превръщане на градовете и селищата в приобщаващи, безопасни, адаптивни и устойчиви места за живеене“ и Цел 12 „Осигуряване на устойчиви модели на потребление и производство“ от Целите за устойчиво развитие на ООН.

Отговорни институции: МК, общини, областни администрации, Съвет за електронни медии (СЕМ).

Партньори: НПО.

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ФМ на ЕИП 2014-2021, НФМ 2014-2021 и други донорски програми.

VIII. ОВЛАСТЯВАНЕ И РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА РОМСКАТА ЖЕНА

В настоящата стратегия проблемите на ромската жена са включени не само като хоризонтална политика, но са адресирани и целенасочено.

Приоритетите образование, здравеопазване, жилищни условия, заетост са обогатени със специфични цели и мерки, сензитивни към жените.

Със специални закони – Закон за равнопоставеност на жените и мъжете, Закон за закрила на детето, Закон за хората с увреждания, Закон за защита от домашно насилие и др. са предвидени специални мерки за защита спрямо лица и групи в уязвимо положение. Правителството прие Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за периода 2021-2030 г. Основната цел на документа е да допринесе за постигането на фактическа равнопоставеност между жените и мъжете в България чрез прилагане на единна, последователна и устойчива държавна политика. В приетия план за действие към стратегията са заложени мерки за: насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете в процесите на вземане на решения; борба с насилието и защита и подкрепа на жертвите; преодоляване на стереотипите по пол в различни сфери на обществения живот, и на сексизма и др.

Наказателният кодекс на Република България определя като престъпления проповядването или подбудата към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност (чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин); геноцида и апартейда; обидата и клеветата; трафика на хора; принудата за встъпване в брак; склоняването към проституция и други действия, на които често жертва са представители на лица, принадлежащи към етнически малцинства.

Законът за адвокатурата и най-вече Законът за правната помощ създават механизъм за оказване на правна помощ на лица, пострадали от нарушения или жертви на престъпления, включително и на база на тяхната етническа принадлежност и в случаите, в които тези лица не разполагат с необходимите финансови средства да си осигурят помощ.

Ромските жени навсякъде в Европейския съюз все още са изправени пред неравенства в много отношения, които крайната бедност, изключването и дискриминацията засилват още повече.

Ромските жени се сблъскват с различни форми на дискриминация, включително и множествена дискриминация, трафик на хора, бракове на непълнолетни и принудителни бракове.

С оглед на всичко, което в настоящия документ е анализирано, констатирано и формулирано като проблем, като оперативна цел се извежда насърчаване овластяването на ромската жена, за превръщането ѝ в активен фактор в социалния, политическия и обществен живот, преодоляване на изключването на ѝ в основните сфери на образование, здравеопазване, заетост и жилищни условия.

Въпросите за овластяването на ромската жена са намерили своето отражение в приоритетите на настоящата стратегия. Напр. приоритет „Върховенство на закона и антидискриминация“ адресира основни теми като:

- Насърчаване и подкрепа за участието на ромските жени във всички форми на обществен

и политически живот, включително в публичната администрация.

- Преодоляване на домашното насилие, ранните бракове и други форми на традиционни патриархални практики на контрол и насилие. Осигуряване на условия за по-голям достъп до правосъдие за ромските жени.
- Подобряване на мерките за идентифициране, превенция и защита на жертви на антиромски нагласи, езика на омразата и престъпленията от омраза;

- Подобряване на мерките за ефективно наказателно правораздаване в случаи на език на омразата и престъпления от омраза;
- Подобряване достъпа на ромските жени до правна помощ и правосъдие;
- Подобряване на мерките за закрила на малолетни и непълнолетни лица, принадлежащи

към етнически малцинства, както и на деца, живеещи в домакинства с дълбока бедност;
- Подобряване на дейностите за ограничаване отпадането на ромските деца от училище;
- Повишаване на информираността на ромите с акцент върху ромските жени и младежи,

във връзка с възможностите за достъп до правна помощ;
- Превенция на нежелани социални феномени в зоните с концентрация на бедност (в т.ч.

ранни бракове, домашно насилие, битова престъпност и противообществени прояви).
Изграждане от страна на общината и правоохранителните институции на системи за видеонаблюдение, аналогични за останалата част на населените места;
- Превенция на специфичните форми на трафик на хора в зоните с концентрация на

бедност и осигуряване на допълнителни мерки при защита на жертвите на трафик на хора, принадлежащи към етнически малцинства, с цел понижаване на броя на случаите на трафик на

хора и повишаване на разкриваемостта и съдебните производства срещу трафиканти;
- Разработване и прилагане на услуги за реинтеграция на деца – жертви на трафик с цел ефективна социализация на тази най-уязвима група, постигане на благосъстояние

и цялостно развитие.

Институциите провеждат публични кампании за изграждане на култура за политиките за разнообразие, равнопоставеност, достойнство и основни човешки права на ЕС и повишаване на нивото на обществена чувствителност към проявите на антиромски нагласи и дискриминация.

Националното бюро за правна помощ има опит в работата с улесняване на достъпа до правна помощ и правосъдие на представители на уязвими групи, включително жертви на домашно насилие и насилие по признак „пол“, деца, жени от малцинствени групи и/или от отдалечени и географски изолирани райони чрез въвеждане на мобилни екипи за правна помощ. Това е много важен аспект в работата, свързана с овластяването и равните възможности.

Специално внимание по проблематиката е обърнато и в раздел Мониторинг на изпълнението на стратегията. Предвидено е да се привлекат младежи и ромски жени под формата на консултативни съвети и граждански мониторинг.

В Националния план за действие 2022-2023 г. са заложени мерки по проблематиката като са посочени конкретните отговорни институции.

IX. МЕХАНИЗМИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ИНТЕГРАЦИОННАТА ПОЛИТИКА

Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) е съставна част от цялостната стратегия на правителството за постигане на реални промени в живота на всички български граждани. Правителството провежда политика за стимулиране на инвестирането в развитието и усъвършенстването на

хората и тяхното активно участие в преодоляване на съществуващите предизвикателства.

Хоризонтален междусекторен подход

Предвид хоризонталния характер на политиката в нейното провеждане ще участват редица институции и организации с различни компетенции и възможности. Затова дейностите по реализирането на Националната стратегия и плановете за нейното изпълнение ще се допълват едни други, с цел създаване на кумулативен ефект.

Изпълнението на Националната стратегия ще се извършва от институции и организации, които съгласно своите правомощия и компетентности ще залагат конкретни дейности и мерки.

Организацията по изпълнението на политиките за равноправно приобщаване и участие на ромите е изградена на базата на ефективно и целенасочено използване на наличните ресурси на национално, регионално и местно ниво, както и тези на европейско ниво, произтичащи от членството на страната в ЕС и достъпа до фондовете на ЕС за програмен период 2021-2027 г.

Основен инструмент за прилагане на оперативно ниво на Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) е Национален план за действие (НПД). Планът за действие е отворен с цел да се реагира гъвкаво при необходимост от промени и при спазване на съответните бюджетни процедури.

Планът е изготвен за период от 2 години (2022-2023) и включва дейности, отговорни органи, финансови средства и индикатори за изпълнение на дейностите. Съдържащите се дейности в плана са структурирани по приоритетните области на Стратегията. Компетентните институции и организации предлагат за включване в плана на дейности, които изпълняват и предоставят информация за напредъка по тях.

Координацията и методическото подпомагане по изпълнението на Стратегията и на НПД се осъществява от Секретариата на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет, който е Национална контактна точка (НКТ) по изпълнението на Стратегията.

В оперативен порядък всички мерки по изпълнението на Стратегията и НПД, включително мерките по ресурсното осигуряване се координират, съгласуват, контролират и утвърждават от заместник министър-председателя, определен за председател на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет (НССЕИВ).

Координиране на модела за разпределение на управленските отговорности между органите на изпълнителната власт:

Координираща роля по изпълнението на настоящата Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) има Националната контактна точка, която е Секретариатът на НССЕИВ.

Изграден е междуинституционален механизъм, който включва представители на отговорните по съответните приоритети министерства, агенции, второстепенни разпоредители с бюджет. Същите участват в разработването, планирането и отчитането на мерките и дейностите от Националния план за действие и отчитат напредъка на изпълнението на Стратегията чрез Системата за мониторинг, оценка и контрол:

- Председателят на НССЕИВ, който е заместник министър-председател, утвърждава координира и съгласува мерките по изпълнението на Стратегията и НПД.
- Формиране и поддържане на необходимия административен капацитет в ключовите ресорни институции и във второстепенните разпоредители с бюджет чрез възлагане на определени функции на дирекции, отдели, звена или отделни експерти, отговарящи за изпълнението на политиката за приобщаване на ромите, както и чрез

формиране на специализирани звена. Ключовите ресорни министерства и органи са отговорни за актуализирането на съответните тематични програмни оперативни документи за интеграция на ромите, изпълнението на планираните мерки, наблюдението, оценката и отчитането пред НССЕИВ и Националната контактна точка.

- Формиране на необходимия административен капацитет в структурите на Областните администрации чрез възлагане на определени функции на дирекции, отдели, звена или отделни експерти, отговарящи за изпълнението на политика по приобщаване на ромите. Във всяка областна администрация следва да бъде назначен минимум един служител, чиито основни длъжностни функции да бъдат свързани с приобщаващата политика. Към областните управители има създадени областни съвети за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, като консултативни и координиращи органи, подпомагащи провеждането на политиката по етническите и интеграционните въпроси на областно ниво.

Усъвършенстване на механизмите за координация със структурите на гражданското общество чрез функционирането на:

- Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет.
- Комисия по координация на изпълнението на Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030).
- Консултативни структури и механизми с участието на гражданското общество към

ресорните ведомства, областните управители и местните власти. Тяхното сформиране и изграждането на капацитета им за планиране, изпълнение, мониторинг и оценка на Стратегията ще бъде последователно насърчавано.

- Сътрудничество с легитимни граждански и религиозни организации.
- Активно участие на ромите и на всички заинтересовани страни на всички етапи (планиране, изпълнение, наблюдение, оценка и преглед) на политиката.

Включване на общините в изпълнението на политиките за приобщаване и участие на ромите чрез:

- С решение на съответния общински съвет в общините могат да се създават общински

съвети за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси.

- Разработване, съвместно с представители на местната ромска общност, на конкретни годишни планове на основата на предварително идентифициране, анализ и оценка на проблемите и нуждите на местните ромски общности и в съответствие с областните стратегии и Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030). Тези планове се приемат от общинските съвети, следва да бъдат ресурсно обезпечени, а изпълнението им да е тясно обвързано с приобщаващите цели и индикатори, заложени в Плана за интегрирано развитие на общината.
- Делегиране на дейности подкрепени от собствените средства на общините, за приобщаване и участие на ромите на общинско ниво.
- Изграждане на подходящи консултативни и координационни механизми с участието

на граждански структури и всички заинтересовани страни, включително представители на ромската общност.

- Формиране на необходимия административен капацитет в структурите на общинските

администрации чрез възлагане на определени функции на дирекции, отдели, звена или отделни експерти, отговарящи за изпълнението на интеграционните политики. Назначаване

на общински експерти по етнически и интеграционни въпроси, там, където това е необходимо.

Финансирането на приобщаващите политики и програми се осъществява със средства от държавния бюджет, от Европейските фондове и други източници.

Финансово обезпечаване на изпълнението на дейностите, заложени в Националния план за действие се осъществява чрез:

- Осигуряване, в рамките на средствата за общините от общата субсидия за делегираните

от държавата дейности, на разработването и изпълнението на общински програми, съобразени с приоритетите на интеграционната политика.

- Финансово обезпечаване, в рамките на бюджетите на ресорните министерства и институции, вкл. с целеви средства, на изпълнението на интеграционната политика.
- Финансиране на мерки и дейности, на национално и местно ниво, които да носят информация за състоянието и тенденциите на развитие на ситуацията по приоритетните сфери на тази Стратегия на съответната територия; това ще подпомага планирането на мерки или предприемане на действия в условия на криза или извънредна ситуация;
- Стимулиране на общините да финансират изпълнението на мерки и инициативи чрез

общинските бюджети за сметка на собствени приходи, и в партньорство с НПО; подходящо финансиране на НПО, които предоставят такива дейности, тъй като тези дейности са от решаващо значение за създаването на среда и условия за приобщаване и участие.

- Финансиране на тематични проекти по Програми от Структурните фондове и Кохезионния фонд.
- Финансиране и съфинансиране на тематични проекти по програми на Европейския

съюз, Световната банка, ООН, Съвета на Европа и други.

- Адекватно интегриране на потребностите и проблемите на ромите в новата многогодишна финансова рамка за периода 2021-2027 г. и съответните приоритети на програмите с оглед финансова подкрепа чрез инструментите на ЕС. Финансовата подкрепа чрез инструментите на ЕС има важна допълваща роля към прилаганите политики за намаляване на бедността и социалното изключване. За следващия програмен период 2021-2027 г. България ще получи средства от Европейски социален фонд+ за Програмата за развитие на човешките ресурси 2021-2027 (ПРЧР), Програмата за храни и/или основно материално подпомагане 2021-2027 (ПХ) и Програмата за образование 2021-2027 (ПО), както и от Европейския фонд за регионално развитие за Програмата „Развитие на регионите“ 2021-2027(ПРР).

В ПРЧР 2021-2027 интеграцията на ромската общност за периода ще бъде прилагана чрез три подхода:

1. Таргетиран подход - целенасочени мерки, насочени към маргинализирани общности като ромите. В рамките на отделна специфична цел са планирани конкретни действия, насочени към социалното включване и интеграцията на пазара на труда.

2. Мейнстрийм подход (хоризонтален подход – реализация чрез всички мерки): Мейнстрийм подходът включва ромите като част от уязвимите групи, които ще получат подкрепа чрез мерките на програмата на национално ниво (в т.ч. социално изключени лица, лица живеещи в бедност и материални лишения, лица, попадащи в групите в неравностойно положение на пазара на труда, лица без образование, с ниска квалификация или без такава и др.).

3. Териториален подход – чрез „Интегрирани териториални инвестиции“ в райони от ниво 2 и подход „Водено от общностите местно развитие“.

Двата териториални подхода ИТИ и ВОМР ще реализират специфична цел 8 от проекта на регламент за ЕСФ+ „Насърчаване на социално-икономическата интеграция на маргинализирани общности, като например ромите“. Териториалните подходи ще дадат възможност за целенасочено въздействие в общностите и така ще допълнят мерките от националното изпълнение на програмата, които са на хоризонтално ниво (мейнстрийм подхода). Тези два териториални подхода ще дадат възможност за финансиране на мерки на места, които имат най-голяма потребност във връзка със специфичния профил на населението на съответната територия.

Фокусът за бъдещите инвестиции от ЕСФ+ неизменно е свързан с ЕССП, който бе обявен за „компас на ЕС“ за заетостта и социалното сближаване. Чрез него ще се положи основата за още по-целенасочени и ефективни усилия за равни възможности, достъп до пазара на труда, справедливи условия на труд, социална закрила и приобщаване. Първостепенният приоритет е инвестирането в хората – от образованието и обучението до здравеопазването, равенството и социалното приобщаване. Важно е средствата за осъществяването на тези политики да достигат до тези, които най-много се нуждаят от тях, по-специално в регионите с високи социални неравенства.

Приемственост и устойчивост във времето

При изпълнението на тази Стратегия ще се цели осигуряването на дълготраен положителен ефект на провежданата политика за равенство, приобщаване и участие на ромите във всички приоритетни области. Спазването на горепосочените принципи ще допринесе за реализирането на тази стратегия и мерките заложени в плановете за нейното изпълнение.

X. МОНИТОРИНГ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО

В Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) са заложени количествени целеви резултати за наблюдение на постигането на минимален напредък на целите в нея до 2030 г. в изпълнение на дългосрочната цел за осигуряване на ефективно равенство и намаляване на различията между ромите и общото население.

Оценката на изпълнението на Стратегията се осъществява чрез Система за мониторинг, оценка и контрол за изпълнение на Стратегията (Системата). Системата отчита изпълнението на политиките за приобщаване и участие на ромите на регионално и местно ниво, което включва и сътрудничеството с ромското гражданско общество и други заинтересовани страни.

Чрез Системата се осигурява регулярна, систематична проверка, контрол и проследяване на напредъка и качеството на изпълнението на Стратегията и Плана за действие по нея, както и на всички други интервенции (дейности, проекти, изследвания, проучвания и др.) за приобщаване и участие на лица, принадлежащи към уязвими етнически групи с фокус върху ромите, в това число и такива, изпълнявани на местно ниво от общини, НПО, изследователски и аналитични институции, центрове и др. Осигурява се оценка на въздействието в резултат на прилаганите интервенции, като се идентифицират проблемите при прилагането на мерките, с цел подобряване тяхната ефективност и ефикасност.

Чрез Системата се реализира:

- събиране на данни чрез формални и неформални методи на местно, областно и

национално ниво в различни области (сектори) по определена методика;

- позволява анализиране на събраната информация, вкл. по различни разрези/сегменти, както и да засича информацията в тях; да прави оценка на въздействието;
- позволява извеждане на научени уроци и формулиране на препоръки и указания за подобряване на изпълнението на Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) и интеграционните политики.

Мониторингът се измерва посредством индикаторен модел, който включва списък с индикатори, дефиниция и методика (алгоритъм) на формиране, събиране, обработка и анализ на първичните данни за формиране на индикаторите. В Стратегията са включени базова линия и измерими цели.

Наред с общите статистически подходи данни за изпълнението на Стратегията се събират и по териториален признак за населени места и части от населени места с концентрация на бедност, незаконно строителство и други характерни за тази Стратегия индикатори

Наблюдение на изпълнението на Стратегията

1. Наблюдението на изпълнението на Стратегията се осъществява чрез годишното отчитане на напредъка. Това се извършва чрез изготвяне на ежегоден Административен мониторингов доклад на база на информацията от Системата.

- Секретариатът на НССЕИВ координира подготовката на доклада, обобщава информацията и подготвя проект на доклада.
- Обсъждането на доклада се осъществява в рамките на Комисия по координация на

изпълнението на Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030).

- Докладът се представя за одобрение пред НССЕИВ.
- Докладът се приема от Министерския съвет.
- Приетият от Министерския съвет доклад се изпраща за сведение в Народното събрание.

2. Привличане на младежи и ромски жени под формата на консултативни съвети и форми на граждански мониторинг.
3. Създаване на Съвет за мониторинг на изпълнението на Стратегията.
4. Набиране, систематизиране и анализ на информация за добри практики за мониторинг на секторни политики.

Националната контактна точка е Секретариатът на НССЕИВ с адрес гр. София 1000, бул. "Княз Александър Дондуков" 1, Министерски съвет и електронен адрес www.nccedi.government.bg.

Напредъкът по изпълнението на Стратегията и НПД се отчита и пред Европейската комисия чрез електронна платформа за докладване.

Оценка за изпълнението на Стратегията

Оценката на изпълнението на Стратегията има за цел да осигури информация за постигане на целите и ефективността на предприетите мерки. Тя се осъществява в края на периода на действие на Стратегията.

***Принципи на мониторинг*[43]**

Прозрачност – да осигурява достатъчно достоверна информация, която при осигурен достъп до нея на заинтересованите страни е предпоставка публичните политики да бъдат разбирани, наблюдавани и приемани. Прозрачната система на управление чрез мониторинг и оценка има ясни процедури за публично вземане на решения и отворени канали за общуване между заинтересованите страни и обществените институции.

Отчетност – да носи информация за степента на достижимост на набелязаните цели, за ефективността, ефикасността и рационалността на използване на публични ресурси и за степента на постигнато въздействие върху заинтересованите страни.

Отговорност на управлението - необходимо е институциите постоянно да се опитват да отчитат интересите на всички целеви групи и заинтересовани страни при реализацията на политиките.

Мониторингът изгражда капацитет за създаване, реализиране и изпълнение на качествени политики при оптимално съчетаване на резултати с ресурси. Повишава заинтересоваността и интензифицира участието – мониторингът създава механизъм за гражданско участие в процеса на формулиране и изпълнение на местна политика. Добре развитото гражданско общество, което е заинтересовано от реализираната политика, следи достигането на целите и изпълнява контролна функция.

XI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Постигането на равенство, приобщаване и участие на ромите изисква сътрудничеството на всички пряко ангажирани институции на национално, регионално и местно ниво в партньорство с гражданското общество и пълноценно участие на ромите в този процес.

За да се реализира реален напредък до 2030 г., в който ромските общности в цялото си многообразие имат равни възможности и равно участие във всички сфери на живота, се изискват съвместни действия от всички участници в процеса.

Стратегията има рамков характер. Задава насоки на действия в приоритетните области за периода 2021-2030 г. Те могат да бъдат допълвани и актуализирани, съобразно динамиката на потребностите за развитие и предизвикателствата на социалноикономическата ситуация.

Настоящата Стратегията се приема от Министерският съвет на Република България.

[43] Мониторинг на публични политики, Ас. Евелина Парашкевова, Стопанска академия „Д. А. Ценов”

XII. ПРИЛОЖЕНИЕ: Индикатори за наблюдение на изпълнението на Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030)

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Средна стойност за ЕС 2020	Източник	Забележка (възможност за събиране на данни по етнически признак)
1.	Относителен дял на лицата в риск от бедност	23.8% (2020 г.) общо за страната; 66.2% (2020 г.) самоопределили се като роми	Намаляване наполовина на разликата в равнището на бедност между ромите и общото население	17.1% (EC27)	НСИ, BG-SILC	Да Индикатор с код 00000010 в Системата за мониторинг, оценка и контрол
2.	Относителен дял на ромите на възраст 16 и повече години, които са били подложени на дискриминация по каквато и да е причина (в някоя от областите включени в изследването) през	17.9% (2020 г.)	Намаляване наполовина на дела на ромите, които са били подложени на дискриминация	Х	НСИ, еднократно проведено изследване (2020 г.)[44]	Да

[44] Изследване, проведено от НСИ и Европейската агенция за основни права (FRA) в рамките на проект BGLD-3.001„Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Средна стойност за ЕС 2020	Източник	Забележка (възможност за събиране на данни по етнически признак)
	последните 12 месеца					
3.	Относителен дял на децата под 18 години в риск от бедност	28.5% (2020 г.) общо за страната; 73.3% (2020 г.) самоопределили се като роми	Намаляване наполовина на разликата в бедността между ромските деца и другите деца	19.5% (ЕС27)	НСИ, BG-SILC	Да Индикатор с код 00000010 в Системата за мониторинг, оценка и контрол
4.	Относителен дял на ромите на възраст 16 и повече години, които са били дискриминирани (в която и да е област) през последните 12 месеца и са подали сигнал за това	8.0% (2020 г.)	Удвояване на дела на ромите, които подават сигнал, когато са дискриминирани	Х	НСИ, еднократно проведено изследване (2020 г.)	Да
5.	Дял на деца на възраст от 4 години до начална възраст на задължително начално образование, които посещават предучилищно образование	82.3% (учебна 2020/2021 година)	91.0%	93,6 (ЕС27) за учебната 2018/2019 година	НСИ, Изследване на образователните институции	Не
6.	Относителен дял на младежите (на 20-24 навършени години) със завършено най-малко средно образование	85.4% (2020 г.)	89.0%	ЕС-27 84.3% (2020 г.)	НСИ, Наблюдение на работната сила	Не
7.	Относителен дял на децата на възраст 6-14 години от домакинства, в които поне един член се е самоопределил като ром, посещаващи училища, в които „всички или повечето съученици са роми“	58.0% (2020 г.)	По-малко от 1 на всеки пет ромски деца посещава училища, в които повечето или всички деца са роми	Х	НСИ, еднократно проведено изследване (2020 г.)	Да

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Средна стойност за ЕС 2020	Източник	Забележка (възможност за събиране на данни по етнически признак)
8.	Коефициент на заетост на лицата на възраст 20-64 години	73.4% (2020 г.)	Достигане на средното ниво на ЕС	ЕС-27 72.3% (2020 г.)	НСИ, Наблюдение на работната сила	Не
9.	Коефициенти на заетост на мъжете и на жените на възраст 20-64 години	Мъже 77.8% (2020 г.) Жени 68.9 % (2020 г.)	Достигане на средното ниво на ЕС	ЕС-27 Мъже 78.0% (2020 г.) Жени 66.5% (2020 г.)	НСИ, Наблюдение на работната сила	Не
10.	Относителен дял на незаетите и неучещи младежи на възраст 15 - 29 навършени години	18.1% (2020 г.)	Достигане на средното ниво на ЕС	ЕС-27 13.7% (2020 г.)	НСИ, Наблюдение на работната сила	Не
11.	Очаквана средна продължителност на предстоящия живот	(2018-2020 г.) Общо 74.6 г. Мъже 71.1 г. Жени 78.2 г.	Увеличаване на средна продължителност на предстоящия живот с 5 години	Х	НСИ	Не
12.	Относителен дял на лицата живеещи в лоши жилищни условия	8.6 % (2020 г.) общо за страната; 43.5 % (2020 г.) самоопределили се като роми	Намаляване с 1/3 разликата по отношение на дела на обитателите на жилища с изключително лоши условия	4.2% (ЕС-27)	НСИ, BG-SILC	Да
13.	Относителен дял на лицата, живеещи в пренаселено жилище	39.5% (2020 г.) общо за страната; 76.9% (2020 г.) самоопределили се като роми	Намаляване наполовина разликата в пренаселеността	17.8% (ЕС-27)	НСИ, BG-SILC	Да Индикатор с код 30000009 в Системата за мониторинг, оценка и контрол
14.	Относителен дял на лицата, живеещи в домакинство без тоалетна и баня вътре	7.4% (2020 г.) общо за страната; 34.7%	Намаляване наполовина разликата на дела на лицата,	1.7% (ЕС-27)	НСИ, BG-SILC	Да Индикатори с код 30000007 и

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Средна стойност за ЕС 2020	Източник	Забележка (възможност за събиране на данни по етнически признак)
	в жилището	(2020 г.) самоопределили се като роми	самоопределили се като роми			30000008 в Системата за мониторинг, оценка и контрол
15.	Индекс на човешко развитие*	0.812 (2019 г.)	0,840	X	ООН	
16.	Относителен дял на децата (0-15 години), живеещи в материални лишения (лишени от поне един от 13 показателя)	18.4% (2020 г.) общо за страната 64.0% (2020 г.) самоопределили се като роми	Намаляване на половина на процента самоопределили се като роми	X	НСИ, BG-SILC	Да Индикатор с код 00000009 в Системата за мониторинг, оценка и контрол
17.	Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет	83.5% (2021 г.)	Достигане на средното ниво в ЕС	91% (ЕС-27)	НСИ, Изследване за използването на ИКТ в домакинствата и от лицата	Не
18.	Тежест на разходите за жилища според състоянието на бедност	14.4 % (2020 г.) общо за страната; 23.6% (2020 г.) самоопределили се като роми	Достигне на средното ниво за ЕС	10.0% (ЕС-27)	Евростат, НСИ, BG-SILC	Да
19.	Неудовлетворени потребности от медицинска помощ в квинтила от най-ниски доходи	За 2020 г. относителен дял на лицата на 16 и повече години от първи квинтил с неудовлетворени потребности -	Достигне на средното ниво за ЕС	6.8% (ЕС- 27)	Евростат	Не

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Средна стойност за ЕС 2020	Източник	Забележка (възможност за събиране на данни по етнически признак)
		5.4%				
20.	Ранно напуснали образование и обучение (относителен дял на лицата на възраст 18 - 24 навършени години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение, от населението на същата възраст.)	12.8% (2020 г.)	7,0%	ЕС-27 9.9% (2020 г.)	НСИ	Не
21.	Нетен коефициент на записване на населението в образователната система (V-XII клас)	86.3% (2020/2021 учебна година)	90%	Х	НСИ	Не
22.	Дял на основни или над основни общи цифрови умения на лица на възраст от 16 до 74 години, живеещи в домакинство с деца под 16-годишна възраст	31% (2021 г.)	58,0%	62% (ЕС-27) за 2021	Евростат	Не
23.	Дял на учителите, подготвени за преподаване в мултикултурни условия, %	25,8% (2018 г.)	35%	Х	OECD, TALIS	
24.	Относителен дял на бедните, самоопределили се като заети по етническа принадлежност (роми)	31.9% (2020 г.)	Да се намали на половина относителния дял	Х	НСИ, BG-SILC	Да

* Индекс на човешко развитие оценява средните постижения на дадена страна в следните три основни аспекта от човешкото развитие: Оценката, която се дава на всяка страна, е теглото на очаквана продължителност на живота, образование, равнището на доходите в тази страна. Индексът е стандартно средство за измерване на нивото на благосъстояние и най-вече на детското благополучие.

- Продължителност на живота и здравословен начин на живот, който се преценява според вероятната

продължителност на живота към момента на раждането; позволява да се изчисли косвено задоволяването с продукти от първа необходимост, между които достъпът до питейна вода, жилище, добра хигиена и медицински грижи и услуги.

- Знание или равнище на образованието, което се преценява според степента на грамотност на възрастните. Това е процент от населението над 15 години, които могат да четат и разбират кратък и лесно достъпен текст за ежедневния живот. Отчита се и общият сбор от съотношението на записалите се учащи начално и основно, средно, и висше образование. Това число изразява задоволяване от нематериални блага като възможността за участие при взимане на решения в обществото или на работното място.

XII. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
АСП	Агенция за социално подпомагане
БАН	Българска академия на науките
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГД	Генерална дирекция
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДБТ	Дирекция „Бюро по труда”
ДСП	Дирекции „Социално подпомагане“
ЕВРОСТАТ	Статистическа служба на Европейския съюз
ЕИП	Европейско икономическо пространство
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕССП	Европейски стълб на социалните права
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПИ	Институт за пазарна икономика
ИСРМ	Информационна система за реализация на Механизма за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
КЗД	Комисия за защита от дискриминация
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЗ	Министерство на здравеопазването
МК	Министерство на културата
ММС	Министерство на младежта и спорта
МОН	Министерство на образованието и науката
МП	Министерство на правосъдието
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НЗОК	Национална здравно-осигурителна каса
НКТ	Национална контактна точка
НПД	Национален план за действие

НПО	Неправителствени организации
НПР: БЪЛГАРИЯ 2030	Национална програма за развитие България 2030
НСИ	Национален статистически институт
НСРБИР	Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020)
НССЕИВ	Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет
НФМ	Норвежки финансов механизъм
ОГРДВ	Образование и грижи в ранна детска възраст
ООН	Организация на обединените нации
ОССЕ	Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ПМС	Постановление на Министерския съвет
ПО	Програма „Образование“
ПРР	Програма „Развитие на регионите”
ПРЧР	Програма „Развитие на човешките ресурси”
ПХ	Програма за храни и/или основно материално подпомагане
РДР	Ранно детско развитие
РЗИ	Регионални здравни инспекции
РМС	Решение на Министерския съвет
РУО	Регионални управления на образованието
ТСА	Фондация „Тръст за социална алтернатива“
ФМ на ЕИП	Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство
ЦОИДУЕМ	Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства
BG-SILC	Изследване на НСИ „Статистика на доходите и условията на живот” за България
EU-SILC	Европейско изследване на доходите и условията на живот
FRA	Агенцията за основните права на Европейския съюз
NEET	Младежи, незаети с работа, учене или обучение
OECD-TALIS	Международно изследване за преподаване и учене на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие